ŠVENČIANT LIETUVOS VARDO PAMINĖJIMĄ: KRIKŠČIONIŠKOS, PAGONIŠKOS IR ATEISTINĖS PAMOKOS

Kazimieras Meilius

2009 m. šventėme Lietuvos vardo paminėjimo tūkstantmetį. Tai data, susijusi su įrašu Kvedlinburgo vienuolyne rašytuose analuose: „*Sanctus Bruno, qui cognominatur Bonifacius, archiepiscopus et monachus, XI suae conversionis anno in confinio Rusciae et Lituae a paganis capite plexus, cum suis XVIII, VII. I d. Martii petiit coelos.*“[269] Tokiu būdu aprašant krikščionių misionieriaus Brunono nužudymą pirmą kartą rašytiniuose šaltiniuose atsirado Lietuvos vardas.[270] Šv. Brunono veikla Europos kristianizacijos kontekste atspindi bendros europietiškos tapatybės kūrimą. Vokietijos, Lenkijos ir kitų Vidurio Europos šalių akademiniuose sluoksniuose šv. Brunonas minimas kaip taikaus skirtingų tautų ir net skirtingų tikėjimų atstovų sugyvenimo grindėjas.[271]

[269] „Šventasis Brunonas, dar vadinamas Bonifacu, arkivyskupas ir vienuolis, XI savo atsivertimo metais Rusios ir Lietuvos pasienyje pagonių užmuštas su aštuoniolika saviškių kovo 9 dieną nukeliavo į dangų.“

[270] Rašytiniame tekste pagrindinis ir aptariamas yra nužudymo faktas. Apie tiesioginius, pirminius įrodymus kalbama civilinėje proceso teisėje. Tai įrodymai, turintys tiesioginį ryšį su aptariamu faktu arba, kitaip sakant, išplaukiantys iš įrodomojo fakto. Priešingu atveju jie vadinami netiesioginiais arba išvestiniais įrodymais, žr. Driukas, A; Valančius, V. *Civilinis procesas: teorija ir praktika,* t. 2, Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2005, p. 616–617; Laužikas, E; Mikelėnas, V; Nekrošius, V. *Civilinio proceso teisė,* t. 1, Vilnius: Justitia, 2003, p. 458–462; T. p. Kanonų teisėje sakoma, kad „Vieši dokumentai paliudija visa tai, kas tiesiogiai ir iš esmės juose tvirtinama, nebent prieštaraujančiais ir akivaizdžiais argumentais būtų įrodyta priešingai“ (kan. 1541), *Codice di diritto canonico,* Roma: Unione editori Cattolici italiani, 1984.

[271] Šv. Brunonas yra antrasis Vilniaus arkivyskupijos globėjas, arkivyskupas, vienuolis benediktinas, Šv. Romos imperatoriaus Otono III kapelionas, imperatoriaus Henriko II misionie-

Todėl Lietuvos Katalikų Bažnyčios vadovai, 2009 metus skelbdami Jubiliejiniais Evangelijos žinios tūkstantmetei Lietuvai metais, ragina minėti Lie-

rius vyskupas, (misionieriai galėjo būti tiesiogiai ir nuo popiežiaus) kankinys ir Katalikų Bažnyčios šventasis. Gimė apie 974 m. saksų didikų šeimoje Kverfurte. 998 m. Brunonas paliko kapeliono tarnystę imperatoriaus dvare, įstojo į Aventino šv. Aleksijaus benediktinų vienuolyną Romoje ir pasirinko Bonifaco vienuolinį vardą. 1001 m. jis prisijungė prie šv. Romualdo ir atsiskyrėlių netoli Ravenos Italijoje. Gavus iš popiežiaus Silvestro II šventimus bei leidimą vienuolių misijinei veiklai, prie jos prisidėjo ir Brunonas. 1004 m. imperatoriaus Henriko II dvare gavo vyskupystės šventimus iš Magdeburgo arkivyskupo rankų. Brunono misijinės veiklos tikslas buvo Rytų Europa: vengrai, pečenegai, lenkai, baltai. Šv. Brunonas – autorius dviejų hagiografinių veikalų – „Šv. Alberto gyvenimas" ir „Penkių brolių kankinių gyvenimas", kurie yra reikšmingi šaltiniai tiriant Vidurio Europos viduramžių istoriją. 1009 m. vasario 14 d. arba kovo 9 d. Lietuvoje jis mirė kankinio mirtimi kartu su kitais 18 misionierių. Katalikų Bažnyčios liturginiame kalendoriuje šv. Brunonas Kverfurtietis minimas liepos 12 d. E. Gudavičiaus studijoje „Brunonas Kverfurtietis ir Lietuva" pateikiami šaltinių originalai, vertimai, faksimilės. Misionieriaus Brunono nužudymas buvo užfiksuotas ne tik Kvedlinburgo analuose, bet ir kituose XI–XVI a. šaltiniuose: Magdeburgo ir Veisenburgo nekrologiumuose, Titmaro kronikoje, Magdeburgo arkivyskupų darbuose, Analisto Sakso kronikoje, Petro Damiano „Šventojo Romualdo gyvenime", todėl jų tekstai nėra identiški ir ne visada sutampa su Kvedlinburgo analais. Skirtingą datavimą galėjo nulemti romėnų ir bažnytinis kalendorius, skirtingos informacijos pateikėjų žinios. Taigi minint šv. Brunono misijinę veiklą, jo žūtį, mūsų šalyje prisimenami ir čia žengti pirmieji lotyniškosios kristianizacijos žingsniai, švenčiamas Lietuvos vardo paminėjimo rašytiniuose šaltiniuose tūkstantmetis. Įvairias šv. Brunono misijos aplinkybes yra tyrę nemažai Lenkijos, Vokietijos, taip pat ir Lietuvos, mokslininkų, žr. Gudavičius, E. „Brunonas Kverfurtietis ir Lietuva". *1009 metai: šv. Brunono Kverfurtiečio misija*. Sudarė, šaltinio tyrimus, paaiškinimus ir bibliografiją parengė Inga Leonavičiūtė. Vilnius: Aidai, 2006, p. 9–65; Ostrowski, J. Bruno de Querfurt. *Dictionnaire d'histoire e de géographie ecclésiastiques*. vol. X, Paris, 1938, p. 964–996; Strelczyk, J. *Apostołowie Europy*. Warszawa, 1997, p. 210–229; Strelczyk, J. Apostoł ludów Wschodnich. *Miejsca Święte,* Stowarzyszenie Apostolstwa Katolickiego, 2003, Nr. 3, p. 3–10; Kujawiński, J. Duchowa mapa Italii. *Miejsca Święte,* Stowarzyszenie Apostolstwa Katolickiego, 2003, Nr. 3, p. 11–16; *Monumenta Germaniae Historica* [interaktyvus]. [žiūrėta 2009 03 04]. <http://mdz11.bibbvb.de/dmgh_new/app/web?action= loadBook&bookId=00000719>; Ulčinaitė, E. Kas parašyta Kvedlinburgo analuose? *Literatūra ir menas* [interaktyvus]. 2009 02 13, Nr. 3224 [žiūrėta 2009 03 04]. < http://www.culture.lt/lmenas/?leid_id=3224&kas=spaudai&st_id =14195>; Šv. Brunono mirties metinėms 2009 m. rengiama daug akademinių renginių: Leipzigo universitete (kovo 13–14 d.); Lenkijoje – Olštyne (gegužės 21–22 d.), Pultuske (birželio 15–16 d.) ir Balstogėje (lapkričio 20–21 d.); Vengrijoje Pecso universitete (lapkričio mėn); be abejo, ir Lietuvoje – Pažaislyje (birželio 19 d.), žr. Baronas, D. Šv. Brunonui Kverfurtiečiui skirta konferencija. [interaktyvus] 2009-03-17 [žiūrėta 2009 04 30]. <http://www. bernardinai.lt/index.php?url=articles%2F92749>.

tuvos vardo tūkstantmetį pirmųjų misionierių kontekste, kartu apmąstant sunkius evangelizacijos žingsnius mūsų tautoje.[272] Paradoksalu, kad valstybiniu lygmeniu, švenčiant Lietuvos vardo paminėjimą, beveik nutylima šv. Brunono Bonifaco misija. Arkivyskupas S. Tamkevičius atkreipia Lietuvos valdžios dėmesį, kad Lietuvos vardo paminėjimas turėtų įvykti „tikruoju kampu", prisimenant, kaip prieš 1000 metų šv. Brunonas vyko į Lietuvą taikiu tikslu, nešė ne tik Evangeliją, bet ir Europos civilizaciją bei kultūrą, nors žinojo, kad pagonys ne visada būna svetingi.[273] Šį misionierių vedė Jėzaus Kristaus siuntimas: „Eikite į pasaulį ir padarykite mano mokiniais visų tautų žmones" (Mt 28, 19–20).[274] Žinoma, kad Brunonui pavyko pakrikštyti kunigaikštį Netimerą ir būrį jo žmonių, tačiau nesisekė tolesnėje misijoje: Netimero brolis nužudė šv. Brunoną ir aštuoniolika jo palydovų. Pagonims buvo sunku priimti krikščionių tikėjimą, panašiai kaip ir krikščionybės aušroje sunku buvo jį priimti žydams ir graikams. Šv. Brunono misija laikinai buvo pristabdyta, ir šiandien pagrįstai galime skaičiuoti šio nepasisekusio žygio nuostolius – ne tik religinius, dvasinius, bet ir valstybinius. Anot G. Beresnevičiaus, šv. Brunonas liko epizodu, o Lietuvos pagoniška civilizacija – keturių amžių istorija, atidėtu mirties nuosprendžiu.[275] Šv. Brunono žūtis, kaip ir šv. Adalberto Prūsijoje, liudija sunkų Evangelijos kelią. Mūsų dar laukė dramatiškas Mindaugo krikštas (1253), dviprasmiška Gedimino krikšto istorija, galiausiai Jogailos krikštas (1387), nuo kurio ir skaičiuojame krikščionybės Lietuvoje pradžią. Kai civilizacija ir kultūra kaimyniniuose kraštuose sparčiai žengė į priekį, mūsų protėviai vis dar garbino perkūną, žalčius ar miškų dvasias, skendėjo tamsoje.

Ši misija – tai gyvas taikaus Evangelijos skelbimo pavyzdys, o paties Brunono kritika prievartai rodo jį buvus idealistu, tvirto charakterio ir aiškių principų žmogumi. Šv. Brunono veikla Europos kristianizacijos kontekste pabrėžia paties Brunono europietiškąją tapatybę, kuriančio simbolio reikšmę. Jo asmenybės grožio galėtų pasimokyti ne vienas mūsų dienų „herojus".

---

[272] Lietuvos vyskupų adventinis laiškas. 2008 m. lapkričio 30 d. Advento pirmasis sekmadienis. *Bažnyčios žinios*. 2008, Nr. 22/310, p. 10.

[273] Arkivyskupas Sigitas Tamkevičius. Kristaus šviesos nešėjas. *Valstiečių laikraštis* [interaktyvus]. 2009 03 23 [žiūrėta 2009 04 30]. http://www.lkd.lt/enews/id-religija-news-arkivyskupas_sigitas_tamkevicius_kristaus_sviesos_nesejas.html.

[274] *Šventasis Raštas*. Vilnius: Katalikų pasaulis, 1998.

[275] Beresnevičius, G. Apie Brunoną. *Šiaurės Atėnai*. 2006 06 17. [interaktyvus] Nr. 801. [žiūrėta 2009 04 30]. http://www.culture.lt/satenai/?leid_id=801&kas=straipsnis&st_id=4107.

Kai viešojoje erdvėje pasigirsta balsai, tarp jų ir demokratiškai išrinktų tautos atstovų, siekiančių, jei ne pateisinti šv. Brunono žudikus, tai bent subanalizuoti jo kankinystę[276], tai tik parodo šių žmonių iškreiptą demokratinės visuomenės supratimą, kitaip manančiųjų netolerantišką priėmimą, t. y. neeuropietišką tapatybę, beje, kuri kartu atsiskleidžia tam tikru amoralumo šlovinimu.

Pagonybė, krikščionėjimas ir apostazės paradoksai

Praėjus porai šimtmečių po šv. Brunono kankinystės, 1250–1251 m. Mindaugas su savo sūnumis, žmona Morta ir būriu priklausančiųjų priėmė

[276] Šis pasamprotavimas irgi daug ką sako. Atseit „Brunonas netinkamai rūpinosi savo viešaisiais ryšiais, kitaip ar pagonys būtų žudę vyskupą, jei būtų žinoję, kokias gėrybes ir progresą šis norėjo padovanoti Lietuvai. Bet, matyt, Brunonas, kaip ir Andrius Kubilius, buvo tikras, kad jo tikėjimas toks teisingas, jog pagonys lietuviai jį priims be jokio pasipriešinimo“, žr. Šindeikis, A. Brunonas–Kubilius–Obama. *Veidas* [interaktyvus] 2009, Nr. 4 [žiūrėta 2009 04 30]. <http://www.veidas.lt/lt/leidinys.full/4979c4eea4d5f>; Kitas pavyzdys, tai Vilniaus vicemero V. Martikonio reakcija į E. Zingerio pasiūlymą – vieną iš Vilniaus gatvių pavadinti šv. Brunono vardu: „Prirašo mums tų idėjų, o kai prašymą raštu gauni, nori nenori turi nagrinėti, paskui galvoji, kaip čia mandagiau užrašyti...“ Komisija nesusižavėjo nei E. Zingerio siūlymu vieną iš sostinės gatvių pavadinti B. Brunono vardu, nei Vašingtono aikštėje pastatyti obeliską, žr. Čyžiūtė, L. E. Zingerio obeliskas nepatiko Vilniaus savivaldybei. *Vilniaus diena* [interaktyvus]. 2009-04-24. [žiūrėta 2009 05 04]. <http://vilniaus.diena.lt/naujienos/miestas/e-zingerio-obeliskas-nepatiko-vilniaus-savivaldybei-papildyta-214160>; Norėdamas įgelti Seimo nariui V. Martikonis pasiūlė vieną sostinės gatvių pavadinti Brunoną nugalabijusio Zebedeno vardu. Tokį pasiūlymą vicemeras pateikė Vilniaus miesto pavadinimų, paminklų ir atminimo lentų komisijai, kuriai pats vadovauja. „Zabedenas savo veiksmais bandė apsaugoti pagonių tautą nuo priverstinio tikėjimo pakeitimo ir nuo pasikėsinimo į jų pasaulėžiūrą“, – rašte komisijai teigia V. Martikonis. Esą negalima vadinti gatvės vienuolio vardu, kuris prieš tūkstantį metų savavališkai, nepaisęs draudimų, įžengė į pagonims lietuviams šventą girią ir už tai buvo užmuštas. Tačiau tokiam akibrokštui pasipriešino istorikas A. Bumblauskas, sakydamas, kad „būtume išjuokti dvigubai, nes niekas Europoje negerbia krikštytojų žudikų, bet gerbia krikštytojus“, žr. Diena Media, inf. Brunonui galvą nukirtusio Zabedeno garbei siūloma pavadinti gatvę. *Vilniaus diena* [interaktyvus]. 2009-06-29. [žiūrėta 2009 07 20]. < http://vilniaus.diena.lt/naujienos/miestas/brunonui-galva-nukirtusio-zabedeno-garbei-siuloma-pavadinti-gatve-225734>. Čyžiūtė, L. Aistros dėl Brunono ir Zebedeno: A. Bumblauskas išjuokė V. Martikonį. *Vilniaus diena* [interaktyvus]. 2009-07-15. [žiūrėta 2009 07 20] <http://vilniaus.diena.lt/naujienos/miestas/ aistros-del-brunono-ir-zebedeno-a-bumblauskas-isjuoke-v-martikoni-228417 >.

krikštą. Be abejo, tuometinėje aplinkoje turėjo būti ir priešiškų Mindaugo krikštui. Popiežius Inocentas IV, pavadindamas Mindaugą "*filius specialis sanctae Romanae Ecclesiae*"[277], kartu subordinavo Mindaugą ir jo karalystę tiesiogiai Apaštalų Sostui. Lietuvos vyskupijai buvo gauta egzempcijos teisė (šiuolaikiniais terminais kalbant, įkurta atskira Lietuvos bažnytinė provincija, kuri, deja, praktiškai atkurta buvo tik 1926 m. Lietuvai ir Apaštalų Sostui pasirašius konkordatą). Tokiu būdu Lietuva galėjo įsijungti į krikščioniškų Europos tautų bendruomenę. Deja, krikščionybės įsižiebimas Lietuvoje negreitai išaugo į ugnį: Mindaugui nebuvo lemta tapti savo tautoje tokiu apaštalu kaip šv. Steponui Vengrijoje. Priimta manyti, kad Mindaugas atkrito ir nuo krikščionybės, tačiau galimos Mindaugo apostazijos klausimu nėra vienareikšmio sutarimo. 1268 m. popiežius Klemensas IV savo bulėje Mindaugą pažymi kaip šviesaus atminimo asmenį, kuris buvo nužudytas piktos valios sūnų, priešingu atveju atkritęs nuo krikščionybės neofitas karalius nebūtų nusipelnęs tokio popiežiaus apibūdinimo. Kita vertus, gerokai vėliau, 1324 m., popiežius Jonas XXII pažymi, kad žiaurios ir nedraugiškos skriaudos iš vokiečių ordino pusės Mindaugą su visa karalyste, atsivertusį į Kristaus tikėjimą, atstūmė nuo tikėjimo ir sugrąžino į pirmutinę klaidą. Z. Ivinskio minimi kai kurie to meto tyrinėtojai mano, kad Mindaugas pasikrikštijo apgaulingai, nes slapta aukodavo savo dievams arba net yra liepęs krikščionis iš Lietuvos išvaryti, o dalį jų nužudyti. Būtų galima sutikti su tuo, kad Mindaugas katalikybę priėmė vadovaudamasis politiniais sumetimais – karališkasis vainikas teikė neabejotinos politinės naudos. Kad ir kaip būtų, Lietuvai išsaugoti karališkos karūnos nepavyko, nesiliovė puldinėjimai, Lietuva nebuvo tarp lygių ir politiškai nebuvo stipri partnerė. Pagoniškasis tikėjimas lėmė žmonių galvoseną ir gyvenimo formas. Dėl pagoniškosios reakcijos poveikio neišsilaikė ir pirmoji Lietuvos vyskupija. Būdami užsitvėrę pagonybėje lietuviai, nors ir palaikė prekybinius santykius, tačiau negalėjo naudotis Vakarų Europos kultūros vaisiais[278], nes pagoniška Lietuva neturėjo savo rašto, mokyklų, universitetų, kurie jau buvo krikščioniškuose kraštuose, o etniniai junginiai be rašto ilgai negalėjo virsti tauta. Be abejo, su krikščionybės atėjimu kilo pavojus prarasti etnines tradicijas, prisiimant naujus papročius.[279]

---

[277] Ivinskis, Z. *Lietuvos istorija.* Vilnius: Mokslas, 1991, p. 190–193.

[278] Ivinskis, Z. *op. cit*., p. 140–148.

[279] Jučas, M. *Krikščionybės kelias į Lietuvą.* Vilnius: Baltos lankos, 2000, p. 8, 101; Rabikauskas, P. *Krikščioniškoji Lietuva* (sud. L. Jovaiša). Vilnius: Aidai, 2002, p. 48.

Iš tikrųjų Romos krikščionybės įvedimas Lietuvoje neapsiriboja vien tik Mindaugo krikštu, bet yra padalijamas į aukštaičių (1387) ir žemaičių (1413 ar 1417). Kai po Krėvos sutarties Jogaila pradėjo krikštijimo procedūrą Lietuvoje, Jogailos įsakymu alkvietėse buvo naikinami aukų židiniai, kertami medžiai, uždrausta namuose garbinti žalčius. Iš esmės keičiant pagoniškąją pasaulėžiūrą, buvo keičiamas žmogaus santykis su daiktais ir žmonėmis. Atvykusieji iš svetur nesuprato pagoniškosios kultūros lietuvių, todėl idoliatrijos ir pagonybės vardu apšaukdavo jiems nepažįstamus ir svetimus papročius. Jogaila pasauliui stengėsi įrodyti esąs tikras krikščionis. Todėl jo iniciatyva įkuriama Vilniaus vyskupija, kuri, deja, šį kartą jau buvo pavaldi Gniezno arkivyskupui. Vis dėlto nors ir pavėluotas lotyniškasis krikštas tam tikra prasme apsaugojo etnografinį lietuvių elementą, užkirsdamas kelią asimiliuojančiai stačiatikybei, kartu tapo stipria grandimi, jungiančia Lietuvą su viduramžių Europos bendruomene. Krikštas simbolizavo viešą atsisakymą pagonybės ir Lietuvos prisijungimą prie Romos tikėjimo bei aiškų posūkį į Vakarų krikščionybę bei kultūrą.[280]

Be to, krikščionių tikėjimas plito aukštuomenės rūmuose, miestuose, o valstiečiai laikėsi senųjų savo tikėjimo papročių net iki XVII a. pradžios, todėl nenuostabu, kad jų tikėjime ir gyvenime išliko daug pagoniškų elementų. Vyraujanti politeistinė baltų religija savo dievybių gausa neatsiliko nuo graikų ar romėnų. M. Gimbutienė rašo, kaip pirmieji baltų žemių misionieriai nustebę ir pasipiktinę aprašinėjo Prūsijos, Lietuvos ir Latvijos – paskutinių pagonių tvirtovių Europoje – tikėjimus ir papročius. Ypač stebėjosi deginimo apeigomis, amžinąja ugnimi, persikūnijimo tikėjimu, šventų miškų, giraičių, medžių, vandenų, gyvačių, žalčių ir rupūžių gerbimu, daugelio dievų ir deivių bei dvasių buvimu.[281]

Suprantama, dėl krikščionybės poveikio turėjo kisti pagoniškieji motyvai ir keisti žmogaus sąmonės turinį. Tačiau, nors Bažnyčia viešajame gyvenime užėmė sau skirtą vietą, liaudis savo namuose išlaikė nemaža senųjų tikėjimų, todėl suprantama, kodėl griežtai nusistovėsianti hierarchija turėjo būti svetima lietuvių religijos prigimčiai. Turime pripažinti, kad lietuviai vis dėlto ilgiausiai Europoje įdvasino gamtos jėgas ir jos reiškinius, o per gausias pagoniškąsias pavasario ir rudens šventes, vykstant ceremoningiems šokiams ir žaidimams, dar ilgai buvo atliekami aukojimai. Kai pagoniškuose papročiuose

[280] Ivinskis, Z. *op. cit*., p. 280–300.
[281] Gimbutienė, M. *Baltai priešistoriniais laikais,* Vilnius: Mokslas, 1985, p. 148–174.

daug reikšmės turėjo aukos, iš pačių žmonių atsirasdavo aukotojų, žynių, burtininkų, raganių, užkalbėtojų, kurie skelbėsi turį pranašavimo ar kitos kurios galios. Pajautimas, kad žmogus yra žemės pagimdyta visatos dalelė, sudarė sąlygas nedaryti griežtos ribos tarp žmogaus, gyvūnijos, augalijos ir judančių dangaus kūnų. Tikėdami esant pomirtinį gyvenimą, net perėjimą gyventi į kitus gyvūnus, su mirusiaisiais laidodavo ir tariamai aname pasaulyje reikalingus daiktus. Visur buvo jaučiamas bendras bruožas – pastangos palaikyti, skatinti ir kovoti už gyvybės jėgą, kurios keitimasis (gimimas, mirimas, atgimimas) žmoguje, gyvulyje, augale to meto pagoniškam lietuviui atrodė yra priklausomas nuo dangaus kūnų ar tam tikrų gyvūnų, augalų, ugnies, alkviečių, savo tam tikromis apeigomis buvo siekiama atbaidyti blogąsias jėgas.[282]

[282] Ivinskis, Z. *op. cit*., p. 140–148; Anot M. Gimbutinės, deginimo paprotys, rytų baltų žemėse įsigalėjęs nuo V–VI a., o kuršių tik nuo X a., laikėsi ir įvedus krikščionybę, ir išliko neišnaikinti iki XV a. Pagonišku deginimo papročiu buvo iškilmingai sudegintas Algirdas, Kęstutis, kiekviena lietuvių šeima turėjusi šventuosiuose miškuose savo aukurą ir ten degindavo mirusius šeimos narius bei artimuosius su žirgais ir brangenybėmis. Taip su kunigaikščiu Algirdu 1377 m. buvo kartu sudeginta net 18 žirgų, su kunigaikščiu Kęstučiu 1382 m. kartu sudeginti medžiokliniai šunys, sakalai, drabužiai, ginklai. Iki XVII a. šaltiniai mini ir apie egzistavusį žalčių kultą. Metraštininkų aprašymuose minimas 1336 m. Pilėnų įvykis, kai lietuviai, supratę, jog neatlaikys kryžiuočių apgulimo, sudegino lauže turtus, brangenybes, vyrai iššudė savo žmonas, vaikus, o paskui paprašė kunigaikštį Margirį, kad ir juos nužudytų. Viena moteris nužudė apie 100 vyrų, o paskui pati nusižudė. Metraštininko nestebina toks poelgis, nes jie padarė vadovaudamiesi savo tikėjimu. Kitas atvejis atspindi panašų poelgį, kai po nepasisekusio lietuvių puolimo Estijoje (1205 m.) savo tikėjimo labui 40 žuvusių karių našlių pasikorė, nes jos tikėjo greitai vėl būsiančios su savo vyrais. Buvo manoma, kad baltų tikėjimuose vėlė, kaip bekūnė, bekraujė substancija, nenutraukia mirusiojo ir gyvųjų fizinio ryšio, lanko gyvuosius, todėl šie palieka jai maisto, duoda valgyti. Siela yra kitokia substancija, ji kaip amžinoji gyvybės jėga persikūnija į medžius, augalus, gyvulius, paukščius, žr. Gimbutienė, M. *op. cit*., p. 174–178; Ko gero, neatsitiktinai ir LR žmonių palaikų laidojimo įstatyme atsirado kremavimas, kai kremuoti palaikai gali būti laidojami (saugomi) kapavietėje kapinėse arba į nišoje kolumbariume, o pelenai išbarstomi kapinių kremuotų palaikų barstymo lauke arba kitaip Vyriausybės ar jos įgaliotos institucijos patvirtintų kapinių tvarkymo taisyklių nustatyta tvarka, tačiau tai turi būti atlikta nepažeidžiant kitų asmenų teisių ir teisėtų interesų bei viešosios tvarkos; numatoma, kad kremuoti žmogaus palaikai urnoje gali būti laikinai saugomi namuose ar kitose saugoti tinkamose vietose (Lietuvos Respublikos žmonių palaikų laidojimo įstatymas. *Valtybės žinios*. 2007, Nr. 140-5763, 15 str.). Šiaip Bažnyčia primygtinai pataria išlaikyti pamaldų paprotį laidoti mirusiųjų kūnus, bet ir kremavimui Katalikų bažnyčia dirbtinai nepriešatarauja, nebent jis būtų pasirinktas dėl katalikiškajai doktrinai bei krikščioniškam tikėjimui priešingų motyvų. Tokiu atveju laidotuvės su bažnytinėmis apeigomis neleidžiamos (kan. 1176; 1184). Kai remdamiesi pa-

Neigdamas ar švelnindamas Europoje pasklidusią nuomonę apie lietuvių stabmeldystę, jau kunigaikštis Gediminas savo laiške tikino popiežių, kad lietuviai garbina vieną Dievą, tik pagal savo apeigas. Ar senovės baltų tikėjimas buvo monoteistinis[283], nėra lengva pasakyti, nes, kaip pažymi Z. Ivinskis, skurdžių atsitiktinių kronininkų pastabų randama tik nuo XIII a., o vėlesni autoriai, ypač XIX a., vaizduoja pakitusią pagonybę, interpretuotą neretai pagal romantizuotus vaizdinius. G. Beresnevičius teigia, kad pirmykštė lietuvių religija iš esmės buvo politeistinė su animizmo, panteizmo elementais, veikiausiai net su kai kuriomis šamanistinėmis praktikomis, kurios turbūt sunyko tik XVIII a. Pasak jo, senovės lietuvių tikėjimas reiškėsi ne tik gamtos sudvasinimu ir įsitikinimu, jog žmogus yra gamtos kūrinys, jo vėlė gyvena pomirtinį gyvenimą, bet ir kad gamtą valdo dangaus Dievas, kuriam paklūsta dievybės Perkūnas, Žemyna ir kiti mažiau reikšmingi tarpininkai.[284]

Turint omenyje minėtus Gedimino patikinimus Europai rodos sudėtingai sprendžiamas lietuvių savimonėje didelę vietą užimančių pagoniškos Lietuvos vaizdinių klausimas. Kuo pagonybė yra tokia brangi, kad su ja nenorima skirtis? Nenuneigiama, kad pagonys valdovai sukūrė galingą valstybę ir atkakliai gynė savo nepriklausomybę. Tai parodo, kad Lietuvos valstybės kūrimasis su karaliaus Mindaugo krikščionybės priėmimu ir nužudymu (juo labiau kad buvo nužudytas savųjų) buvo tarpusavyje susiję dalykai. Akivaizdu, kad didieji

---

goniškąja (indoeuropietiškąja) kultūra, manome jog siela persikūnija, tai, šiuolaikiškai tariant, sakytume reinkarnuojasi, kartu išreiškiame nepriklausomumą nuo Dievo, paneigiame Kristaus prisikėlimą, nes Jėzus prisikėlęs iš numirusių buvo pastebimas tuo pačiu kūnu ir nepersikūnijo į jokį kitą kūną. Reinkarnavimosi teorijos skleidimas ir tikėjimas yra viena iš žmogaus nepriklausomumą nuo Dievo proteguojančių formų. Išpažįstant tokią pomirtinio gyvenimo formą, atrodo, kad viską, ką žmogus šiame gyvenime pasiekia ar nepasiekia, yra vien tik jo paties rankose. Jo gyvenimas tampa tarsi tam tikra savitarna, būtent ką noriu, tą pasirenku, čia žemėje, dabar, be jokio Dievo valios įsikišimo ir antgamtinio gyvenimo tikslo.

[283] Klausimą, ar senovės baltų tikėjimas turėjo monoteizmo bruožų, pakursto prof. A. Bammesbergerio teiginys M. Gimbutienės veikalo *The Civilization of the Goddes: The World of Old Europe* (1991) recenzijoje, kuriuo remiantis, ankstyvųjų laikų religiją Europoje (7000–2000 m. pr. Kr.) galima apibūdinti kaip monoteistinę, kuri vėliau, užėjus indoeuropiečiams, tapo politeistinė, žr. *Lituanus*, vol. 38, Nr. 3 (1992); Ivinskis, Z. *Rinktiniai raštai,* t. 2., Roma: LKMA, 1986, p. 327.

[284] Beresnevičius, G. Ekstremalios būklės baltų tradicijoje (I). *Šiaurės Atėnai*. 2005-02-12, [interaktyvuotas] Nr. 736. [žiūrėta 2009 04 30] <http://www.culture.lt/ satenai/?leid_id=736&kas=straipsnis&st_id=3773>; Beresnevičius, G. Dievo idėja baltų kultūriniame gyvenime. *Metraštis,* t. 11, Vilnius: LKMA, 1997, p. 32; Pašuta, V.; Stal, J. *Gedimino laiškai.* Vilnius: Mintis 1966, p. 129.

Lietuvos kunigaikščiai ilgai išliko pagonimis ne tiek dėl prisirišimo prie protėvių tikėjimo, ne dėl nacionalinių interesų gynimo, bet dėl to, kad jie blaškėsi tarp Rytų ir Vakarų, o Gediminas (nes palikuonys ir jų palydovai, išvykę valdyti Rusios žemių, tobulai prisitaikydavo prie rusiškos ir stačiatikiškos aplinkos ir ten ištirpdavo) ir Algirdas, tapę katalikais, būtų praradę galimybę tapti Rusijos vadovais. Jogailos posūkis į Vakarus leido jam tapti Lenkijos karaliumi, o lietuviai pagaliau buvo priversti suprasti, kad reikia vaduotis iš negatyvios ir uždaros pagoniškos patirties. Todėl istorikas D. Baronas mano, kad dėmesys pagoniškai Lietuvai yra per daug lėkštas ir neproporcingai didelis, kai ieškoma ten to, ko iš tikrųjų nebuvo. Jo manymu, pagonių dievų nebylumas, prasiveržiantis Lietuvos aukso amžiaus fantazijomis, priešingai, tik bukina nuodugnesnį Lietuvos pažinimą.[285] Priešingai, politiniai ir kariniai laimėjimai Rytuose lietuvių tautai neatnešė pažangos, kuri viduramžiais sklido tik su krikščionybe: dvasinės ir materialinės kultūros, švietimo. Pavėluotas Lietuvos krikštas buvo bene svarbiausia priežastis ir to, kad Lietuvos valstybėje lietuvių kalbą ilgainiui užgožė kitos, anksčiau pakrikštytų tautų kalbos. Ji išliko tik kaip prastuomenės bendravimo ir šeimos kalba.[286]

Lietuvos pagonybė nepaliko apie save jokių tiesioginių liudijimų: nėra nei šventyklų, nei rašytinių, nei nerašytinių paminklų, nebent tik rekonstruoti pasakojimai. Savo tvarumu ji nelabai nusileido Šiaurės Europos tautų pagoniškiems kultams, neįžiebė kūrybinės liepsnos, sukuriančios subtilesnius dalykus. Europos tautos kultūriškai ir socialiai brendo tik priartėjusios prie krikščioniškų vertybių šaltinio. Tai liudija ir kaimynų patirtis: lenkai tikrais lenkais tapo tuomet, kai tapo katalikais, o rusai – kai priėmė stačiatikybę. Šiuo požiūriu dera prisimininti iš netolimos praeities deformuotą posakį: *jei lenkas, tai yra katalikas, jei lietuvis – pagonis*.

Kai kultūrininkai ir politikai skatina pasididžiavimą pagonybe, senameldyste, kaip ir faktu, kad lietuviai – paskutiniai Europos pagonys, tai galima sutikti su nuomone, kad toks pasididžiavimas tėra tuščios puikybės vaisius. Bandant pateisinti prarastas istorines galimybes, susijusias su vėlyvu Lietuvos krikštu, tuo yra ugdomas tautinio nepilnavertiškumo kompleksas, kuris ska-

---

[285] Baronas, D. Pagoniškos Lietuvos bergždumas šiandienos Lietuvai. *Naujasis židinys-Aidai,* 2004, Nr. 9–10, p. 461–464.

[286] Zinkevičius, Z. Lietuvos vardas ir jo paminėjimo istoriniuose šaltiniuose tūkstantmetis. *Šiaurės Atėnai*, 2009-01-16, [interkatyvus] Nr. 924. [žiūrėta 2009 04 30]. <http://www.culture. lt/satenai/?leid_id=924&kas=straipsnis&st_id=16503>.

tina gėrėtis primityvumu kaip dėmesį atkreipiančiu reiškiniu.[287] Nes Lietuvos pagonybė krikščioniškos Europos kontekste buvo visiškas anachronizmas, dvasinio ir materialinio atsilikimo simbolis. IX–XI a. rašytiniuose šaltiniuose vyrauja anaiptol ne patraukliausias Rytų Pabaltijo vaizdinys: kraštas, apgyvendintas genčių, žudančių taikius svetimšalius; o ir Brunono kankinystė sukrėtė to meto Europos aukštuomenę ir šviesuomenę, nes jau senokai buvo nutikę tokių atvejų, kai beginklis misionierius būtų žiauriai dėl savo misionieriškos veiklos nužudytas. Čia nebent prisimintume negailestingą šv. Adalberto Vaitiekaus kankinystės (997 m.) nužudymo aprašymą.[288] Tai aiškiai parodo, kaip žmogaus sąmonės *rusticitas* būvis, persunktas prietarų ir mitų, nelengvai užleidžia pozicijas protu bei empirinėmis patirtimis padiktuotoms tikėjimo tiesoms. Ši patirtis istoriškai nėra unikali: nors Rytų Romos imperijos krikščioniškieji istoriografai jau nuo IV a. skelbė krikščionybės triumfą ir pagonybės pabaigą, tačiau vėlyvosios antikos vyskupams didžiausią susirūpinimą kėlė tai, kad pagonybė savaime su nuodėmės pažeista žmogaus prigimtimi neišnyksta. Šv. Augustinas vėlesnėms kartoms paliko kovos su pagonybe pavyzdį, nes pagonybė yra besitęsianti nuolatinė pagunda atkristi nuo tikrojo tikėjimo (*De Civ. Dei,* III, 12).

---

[287] Lotynų kalbos žodžio *paganus* reikšmė yra *kaimietis*, *stabmeldiškas*, tačiau romėnų laikų leksikone turėjo ir pašiepiamą reikšmę, įvardijant juo tuos civilius gyventojus, nepratusius prie drausmės ir tvarkos. Šį semantinį turinį krikščionys pritaikė savo reikmėms, taip atsiribodami nuo demonų valdomų ir palaidai gyvenančių „pagonių", nes krikščionys, tarnaudami Dievui, skelbė savo pranašumą, kurio būtina sąlyga buvo – gyventi Evangelija. Romos imperijoje laimėjus Kristaus tikėjimui, iš pagonybės ten teliko *rusticitas*, t. y. žmogaus sąmonės būvis, persunktas prietarų ir mitų, žr. Baronas, D. Pagoniškos Lietuvos bergždumas šiandienos Lietuvai. *Naujasis židinys- Aidai,* 2004, Nr. 9–10, p. 461–464; lot. ž. *Paganus,* žr. Jokantas, K. *Lotynų–lietuvių kalbų žodynas.* Vilnius: Aidai, p. 703.

[288] Šv. Adalbertui ir keliems jo palydovams pasiekus Prūsiją, į jų skelbiamą Evangeliją vietiniai pagonys, tarp kurių buvo dėvinčių šunų kaukes, atsiliepė šunišku urzgimu ir lazdų beldimu į žemę. Kinokefalus (šungalvius) mini ir misionierius šv. Ansgaras (865 m.) su mokiniu Ribertu. Šis netgi kėlė klausimą, ar jie žmogiškos būtybės ir ar juos galima krikštyti. Vis dėlto buvo prieita prie išvados, kad kinokefalai, gyvenantys kaimeliuose, turintys ūkį, dėvintys drabužius, yra racionalios būtybės, todėl juos krikštyti galima. Kitas plačiai pasklidęs epizodas iš šv. Adalberto kankinystės, kur aprašoma, kaip ietimi buvo perverta misionieriaus širdis, kirviu nukirsta galva, o ją pamovus ant ieties, piktadarybė buvo palydėta daina. Nepraleista progos ir pasipelnyti – iš lenkų karaliaus Boleslovo už kankinio palaikus reikalavo sumokėti tiek aukso, kiek svėrė kankinio kūnas, žr. Baronas, D. Demonų grimasos lietuvių pagonybėje. *Naujasis židinys-Aidai*, 2005, Nr. 5(173), p. 167–170.

Tą patį galima pritaikyti ir Lietuvos patirčiai. Tyrinėtojai pastebi, kad kraštai, priėmę krikštą antrajame tūkstantmetyje, tikėjimo pažangos siekė ne tik su pačios doktrinos vystymusi, bet ir susidurdami su stipriomis vietinių papročių įtakomis. Tai būdinga ir Lietuvai, kuriai pagonybė krikščioniškos Europos kontekste buvo visiškas anachronizmas, tautos atsilikimas bei dvasinis jos tamsumas. Su nauju tikėjimu krikščioniško kulto pradai ne tik veikė pagoniškąsias tradicijas, keitė pagoniškus papročius, kurie pamažu buvo primirštami, bet ir jungėsi su krikščioniškaisiais papročiais.

Akivaizdžiu pavyzdžiu gali būti rašytiniuose šaltiniuose pirmą kartą minimas Varmijos vyskupo Henriko II raštas (1372 m.), draudžiąs kryžiuočių užimtuose kraštuose švęsti Jonines senoviškai. Tačiau, anot P. Dundulienės, net vėlesni šaltiniai parodo, kad senovės lietuvių papročiai išsilaikė iki XIX a. M. Valančiaus raštuose surandame nuogąstavimų, kad žmonės ilgiausios dienos šventes, prisidengę katalikybės Joninių vardu, švenčia pagoniškai. M. Valančius pastebi, kad Joninių naktis iš tikrųjų buvo stabmeldiškos lietuvių deivės Rasos atminimas. Šalia rasos garbinimo, žolynų rinkimo, vainikų pynimo, žvakučių deginimo ir plukdymo vandeniu, buvo tikima paparčio sužydėjimu, apeiginio laužo galiomis. Senovėje tą laužą kurdavo žyniai ar vaidilos su ypatingomis apeigomis. Įsigalint krikščionybei ir jai kovojant su pagoniškos religijos papročiais, vietoj gyvulių buvo pradėta deginti padirbti jų atvaizdai.[289] Turime turėti omenyje, kad krikščionybė Lietuvoje buvo įvesta ne dėl pasišventusių misionierių dvasinio vadovavimo, bet daugiau remiantis valdovų politiniais sumetimais, be to, nebuvo ir tam darbui pasiruošusių lietuvių dvasininkų. Žmonės, priėmę krikštą, menkai tebuvo susipažinę su katalikų tikėjimo tiesomis, dėl to reikėjo kelių kartų, kad krikščioniški pagrindai prigytų, suaugtų su lietuvio, turinčio išskirtinai gamtinę pasaulėžiūrą. Tai laikotarpis, kai nedėkingai šį krikščioninimo procesą veikė jau ir protestantiškoji tikėjimo reformacija. Tai paliudija vysk. M. Valančius, pastebėdamas, kaip žemaičiai atsisako pagoniško tikėjimo, bet kartu yra ir sutrikę. Jie nežino, kuo tikėti, nes atkeliavę naujo tikėjimo skelbėjai patys nežino, kuo ir kaip reikia tikėti – vieni

[289] Dundulienė, P. *Lietuvių etnografija.* Vilnius: Mokslas, 1985, p. 317–326; Grzywaczewski, J. The Specific Character of Christianity in Poland. *Theological Perspectives.* Bulletin ET, vol. 18, ed. L. Boeve, J. Famerée, H. Geybels. Műnster, 2007, p. 13; Vitkus, A. Krikščioniškieji pradai Lietuvių etnokultūroje: istorinis aspektas. *Metraštis*, t. 11, Vilnius: LKMA, 1997, p. 29; Kavanagh, A. *On Liturgical Theology.* Collegevile, Minnesota: The Liturgical Press, 1992, p. 47; Kosman, M. *Drogi zaniku pogaństwa u Bałtów,* Wrocław-Warszawa: Polska Akademija Nauk, 1976, p. 214;

moko viena, kiti – kita. Pasiklausę katalikų ir liuteronų skirtingų mokymų, jie grįžta į seną tėvų, savo stabmeldišką, arba pagonišką tikėjimą.[290]

Pagonybė *rusticitas* pavidalu niekur nėra dingusi ir mūsų laikais: ji darosi akivaizdi tiek išvešėjusia astrologijos, burtininkų, tiek ezoterikos įtaka, tiek naujosios stabmeldystės kūrimu ar švenčių šventimu.[291] Žavėjimasis pagonybe, neapykanta arba tiesiog abejingumas krikščionybei yra atspindys iškreiptos istorinės sąmonės. Šis dėmesys puikiai siejasi su kvietimu ir pastangomis grįžti į gamtines religijas, kurios esą atitinka pirminę lietuvio dvasinę būseną, o krikščionybė pristatoma kaip svetimųjų atnešta religija. Pasitelkiant į pagalbą įvairiais pjūviais interpretuojamus bičiulystės, talkos ar kaimynystės papročius, nors laikyti juos itin senos pagoniškos praeities reliktu būtų galima tik su labai didelėmis išlygomis ir pritempimais, šie taurūs papročiai vis dėlto buvo puoselėjami būtent Katalikų Bažnyčios įtvirtintame moraliniame artimo meilės įstatyme. Dievo ir artimo meilės įsakymais yra paremtas visas Įstatymas ir Pranašai (Mt 22, 34-40).

Dėl anksčiau minėto semantinio prieskonio naujieji pagonys vengia žodžio *pagonis* ir keičia jį *senoji lietuvių tikyba*, *senoji baltų tikyba* ar kuria naujadarus – *dievturybė*, *visuomybė*, *prigimtinė religija*. Todėl neopagonybė gali turėti įvairių sąsajų su Žaliųjų ar *New Age* judėjimais, su folkloro tyrinėjimu, jo propagavimu ir pan. Iš lietuviškų neopagoniškų tikybų žinomiausi romuviečiai, susivieniję į Senovės baltų religinę bendriją. Jie iškelia gamtos šventumą, gamtos ir žmogaus darną, sielų persikūnijimą, tradicinį baltų gyvenimo būdą ir pan. Akademikas Z. Zinkevičius mano, kad dabartinių naujųjų pagonių siekiai grąžinti Lietuvą į pagonybę, t. y. lietuvius vėl padaryti gamtmeldžiais, atrodo naivūs. Taip būtų einama prieš pasaulio istorijos vyksmą. Be to, per mažai žinant apie senąjį savo protėvių tikėjimą: istorinių šaltinių duomenys negausūs ir iškreipti, o remiantis tautosaka ir mitologija galima atkurti tik

[290] Valančius, M. *Raštai,* t. 1, Vilnius: Vaga 1972, p. 51.

[291] Jei atkreipsime dėmesį į paminklą Gedimino kalno papėdėje, pastatytą karaliui Mindaugui, pamatysime pagal datas sugretintas ir surašytas pagoniškas ir krikščioniškas šventes. Galima manyti, kad krikščioniškoji Europa prisiderino prie lietuviškų pagonių švenčių šventimo, tuo tarpu visoje Katalikų Bažnyčioje religinės šventės yra švenčiamos tą pačią dieną ir visur. Gal priešingai, sekant Gediminu, pagonybė prisiderino prie krikščioniškųjų švenčių šventimo tik su savosiomis pagoniškomis apeigomis. Taip pat nelabai logiška ir tai, kad šv. Jono diena įvardijama birželio 23 d., nors, pagal bažnytinį kalendorių ji švenčiama birželio 24 d.; 23 d. užrašas daugiau reikštų naktinį Rasos šventės paminėjimą nei šv. Jono dienos šventimą.

etnografiją, bet ne religiją.[292] Kita vertus, visuomenės nuomonės tyrimų rezultatai rodo dabartinės visuomenės ganėtinai amorfišką požiūrį į pagoniškus tikėjimus: nors apie 85 proc. respondentų pasisakė išpažįstą Lietuvoje praktikuojamus tradicinius krikščionių tikėjimus (Romos katalikų, stačiatikių, sentikių, evangelikų-liuteronų ir evangelikų-reformatų), tačiau į vadinamąjį senovės baltų tikėjimą palankiai žiūri 13 proc., indiferentiškai – 18,3 proc., nepalankiai – 59,8 proc.[293]

Ten, kur šis supratimas politeizmo ar migloto gamtos garbinimo buvo užtamsintas, ten galima įrodyti, kad tai atsitiko palyginti nesenais laikais, bet iš tikrųjų tai vyko per smukimo procesą (A. Hardon). Grįžti į gamtmeldystę reikštų pradėti garbinti Dievą kaip kažkokią kosminę ar istorinę jėgą, atkritimą į barbarybę, nepaisant pasiekto aukšto techninės civilizacijos lygio. Nes gamtinėse religijose Dievui tylint, žmogus ima kalbėti Dievo vardu ir tokiu būdu nesunkiai pradeda sauvaliauti. Kokie asmens motyvai bebūtų, objektyviai kalbant grįžimą į stabmeldystę reikėtų laikyti religine atžanga, nes garbinama gamta ar jos reiškiniai, kuriuose Dievo jau nebėra.[294]

Žavėjimasis pagonybe yra glaudžiai susijęs su neapykanta arba tiesiog abejingumu krikščionybei, ir tai yra atspindys iškreiptos pagoniškos sąmonės, kuriai būdingi gausūs prietarai ir stereotipai. Protėvių tradicijų priešpriešinimas krikščionybei ir jų susiejimas su pagonybe gali būti patrauklus tiems dezertyravusiems Bažnyčios nariams, kurie nuėjo lengviausiu savo iliuzijų ir užgaidų tenkinimo keliu. Tikėjimo praradimas, kaip ir priešiškumas krikščionybei, negali pagrįsti tariamo protėvių tradicijų ir pagonybės vienumo ir patrauklumo.[295]

---

[292] Zinkevičius, Z. Lietuvos vardas ir jo paminėjimo istoriniuose šaltiniuose tūkstantmetis. *Šiaurės Atėnai*. 2009-01-16 [interkatyvus] Nr. 924. [žiūrėta 2009 04 30]. <http://www.culture.lt/satenai/?leid_id=924&kas=straipsnis&st_id=16503>.

[293] Bendra Lietuvos ir Didžiosios Britanijos rinkos ir visuomenės tyrimų kompanija „Baltijos tyrimai" 2007 lapkričio 8–17 d. Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos užsakymu atliko Lietuvos gyventojų apklausą apie religiją. Apklausa buvo atliekama kaip Lietuvos Nacionalinio Barometro dalis. Detalesnius duomenis, žr. [žiūrėta 2009 03 02]. <http://www.tm.lt/getfile.aspx?dokid=d15548d1-d72e-4a93-af80-07d99137cb7f>.

[294] Paškus, A. *Dievai, dvasios ir žmonės Naujajame amžiuje,* Kaunas: Caritas, 1993, p. 138–143.

[295] Baronas, D. Demonų grimasos lietuvių pagonybėje, *Naujasis Židinys- Aidai* [interaktyvus]. 2009, Nr. 5 [žiūrėta 2009 03 02] <http://www.bernardinai.lt/index.php?url=articles/29675>.

Dabartinės Lietuvos stūmimas į pagonybę įgyja įvairių formų. Prie įprastų formų galime priskirti grožinę literatūrą, įvairius profesionalius ir mėgėjiškus mitologijos ar etnologijos tyrinėjimus, asmeninių išgyvenimų ir potyrių žanro aprašymus. Kaip atskirą eklektišką reiškinį galima įvardyti ir Lietuvos etnokosmologijos muziejaus (pirmojo ir vienintelio pasaulyje) įsteigimą ir gausų jo palaikymą iš Europos struktūrinių fondų ir valstybės biudžeto.[296]

Šiandienos Lietuvoje esama iniciatyvų, išnaudojančių demokratinės sistemos teikiamas galimybes: pradedant Seimo narių G. Jakavonio ir A. Indriūno įregistruotu Religinių bendruomenių ir bendrijų įstatymo 5 straipsnio papildymo projektu IXP-1082 (2001 m.), siekiančiu įtraukti į tradicinių Lietuvos religinių bendruomenių sąrašą „senovės baltus"[297], arba atskirais aktyviai politikuojančiais asmenimis, raginančiais Lietuvos Vyskupų Konferenciją, net Romos popiežių oficialiai ir viešai pasmerkti Katalikų Bažnyčios šventuosius Adalbertą Vaitiekų ir Brunoną už jų šventvagystes prieš baltų tikėjimą, nepagarbą baltų religijai bei jos simbolių išniekinimą. Šie pagoniškieji aktyvistai įtikinėja, kad Vaitiekui ir Brunonui pagal to meto baltų įstatymus visiškai pelnytai buvo įvykdytos mirties bausmės. O Katalikų Bažnyčia, švęsdama šių šventųjų dienas, ir dabar išreiškia nepagarbą baltų religijai. Neopagonims Jėzus Kristus – dievas nusikaltėlis, kuris žinomas, kaip prieš maždaug du tūkstantmečius metų Palestinoje gyvenęs žydas, nubaustas mirties bausme už smurtavimą Jeruzalės šventykloje ir kitus nusikaltimus. Krikščionys jį laiko ne tik visagaliu, bet ir vieninteliu „tikru" dievu. Jei žmogus įpratęs pasiduoti, nusileisti ar tiesiog bijo, jei sąžinę slegia nusikaltimai – geriausia kreiptis į Jėzų Kristų. Tiek pats Jėzus Kristus, tiek jo adeptai atvirai tyčiojasi iš kitų dievų ir jų pasekėjų, neretai juos žemina bei vienaip ar kitaip persekioja. Jo žyniai už atitinkamą atlyginimą atleis, paguos, nuramins net paties niekingiausio nusikaltėlio sąžinę, profesionaliai įtikins, kad jei ne žemė, tai dangus priklauso silpniesiems ir vargšams. Pasak neopagonių, krikščionių dievas Jėzus Kristus šiuo metu yra populiariausias iš Lietuvos dievų, nors Evangelijos vienareikšmiškai liudija, kad dievaitis Jėzus iš Nazareto, iš pradžių buvęs taikus filantropas, pasirodė esąs veidmainis, smurto kurstytojas bei pats tikriausias krimina-

[296] Pasak muziejaus steigėjų, „etnokosmologija – vizualinių, emocinių, etninių, dvasinių, pažintinių, pragmatinių, prognostinių ir ontologinių santykių su Kosminiu pasauliu visuma" [žiūrėta 2009 04 30]. <http://www.cosmos.lt/koncepcija.html>.

[297] Religinių bendruomenių ir bendrijų įstatymo 5 straipsnio papildymo įstatymo projektas [žiūrėta 2009 04 25]. <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=152179&p_query=&p_tr2=>.

linis nusikaltėlis. Turbūt Judas, anot neopagonių, vienintelis iš Jėzaus mokinių dar nebuvo persismelkęs dievaičio klastingumu ir nuoširdžiai išsigando supratęs, kiek kraujo ir kančių žmonijai nešė Jėzaus veidmainystė. Jėzaus Kristaus dvasininkai vaizduoja jį gerą, moralų ir gailestingą, o krikščionys nuo pat vaikystės mokomi aklai tikėti viskuo, ką sako jų srovės žyniai. Lietuviški dievai nepretenduoja į visagališkumą, kaip tai daro krikščionių Dievas (Lk 11, 23). Jie globoja kiekvienas savo Lietuvos gyvenimo sritį ir be reikalo nesikiša į kitų dievų sritis. Nors Jėzus Kristus mažai ką bendro turi su Lietuva, tačiau dauguma lietuvių oficialiai skelbiasi jo pasekėjais, daugelis Jėzaus garbintojų negerbia kitų dievų, visaip pravardžiuoja ir žemina jų pasekėjus. Pavyzdžiui, netgi kitais atžvilgiais visiškai padorūs ir tolerantiški Lietuvos katalikai nesivaržydami vadina lietuviškus dievus „stabais", o juos garbinančius – „stabmeldžiais" ar pagonimis. Krikščionys visada nekentė ir bijojo raganos būtent todėl, kad jos pagalbos ieško sergantys lietuviai. Šia prasme ragana lemia žmonių likimą ir yra visų gydytojų, žiniuonių, žolininkų globėja. Juk jei žmogus siekia raganos palankumo, vadinasi, jis iki galo nenusižemina prieš kriškčioniškąjį dievą ir jo žynius. Todėl atvykėliai krikščionys ir ypač jų žyniai labai stengėsi įtikinti lietuvius, kad ragana yra blogio įsikūnijimas, pikta deivė, nešanti žmonėms vien tik skausmą ir nelaimes. Katalikų Bažnyčia stengėsi sukurti ypač neigiamą raganų ir raganių įvaizdį, visaip bandė juos demonizuoti, paversti žmonijos priešais. Katalikų žyniai teigė, kad liaudies gydytojai tik apsimeta gydantys, o iš tikrųjų – nori pakenkti ir greičiau numarinti. Iš tiesų ši deivė valdo gamtos stichijas ir lemia žmonių sveikatą.

Lietuvos pagonims kliūva ir Valstybinė šeimos koncepcija[298] (kurioje nuspręsta šeima laikyti tiktai santuoką įregistravusius vyrą ir moterį bei jų vaikus), nes tai atspindi katalikišką religinį požiūrį į šeimą ir akivaizdžiai diskriminuoja kitaip manančius; neopagonims tai yra ne kas kita kaip religiškai bei kultūriškai „kruvinosios" katalikybės atgimimas. Valstybinė šeimos koncepcija eilinį kartą parodo, kad į Lietuvą vėl grįžta nekatalikų persekiojimo tradicijos, rimta grėsmė lietuvių tautai. Visuotinio gyventojų surašymo metu ne šiaip sau buvo klausinėjama apie religinę priklausomybę. Anot pagonių, katalikų ideologai, pasigavę nieko nereiškiančią statistiką, klaidina, kad Lietuva yra katalikiška šalis ir todėl jos moralė bei teisė turi būti katalikiškos. Neopagonys piktdžiugiškai pastebi, kad didelė dalis lietuvių nesidomi Katalikų Bažnyčios

[298] Lietuvos Respublikos Seimo nutarimas „Dėl valstybinės šeimos politikos koncepcijos patvirtinimo", žr. *Valstybės žinios.* 2008, Nr. 69-2624.

politika ir nepritaria daugumai jos dogmų: apie abortus, kontracepciją, santuoką ir t. t. Viską susumavus, šiuolaikiniams pagoniškų pažiūrų atstovams Lietuvos vardo tūkstantmetis – tai šventė, kuri šiurpesnė ir ciniškesnė netgi už vadinamąją Valstybės dieną. Šį įvykį paskelbdama Lietuvos vardo atsiradimu, dabartinė Lietuvos valdžia mūsų tautos ir valstybės vardo sukūrėju oficialiai įvardija ne mūsų protėvius, ne pačią lietuvių tautą, o vokiečių metraštininką (kurio net vardas nežinomas), užregistravusį mirties bausmę, įvykdytą lietuviškus dievus išniekinusiam šventvagiui (Brunonui).[299] Atrodo, kad viskas, kas susiję su krikščioniška mąstymu, neopagonims yra lietuvių tautos įžeidimas.

Sekuliarizmas ir ateistinės viešojo gyvenimo savimonės formos

Pagonybės, kad ir kokio pobūdžio ji būtų, iškėlimas į nacionalinės istorinės vertės lygmenį, jos gaivinimas ir bandymai institucionalizuoti, glaudžiai siejasi su pastarųjų šimtmečių Europos visuomenės sudėtingais sekuliarizavimo procesais, su ateizmo, kurio pagrindinis teiginys yra neiginys, gimimu ir išvešėjimu. Praėjus dviem dešimtmečiams po nepriklausomybės Lietuvoje paskelbimo, o kartu ir po ateizacijos proceso oficialaus nutrūkimo, palyginus su šiandiena, būtų naudinga prisiminti, kokiais principais vadovavosi tuometiniai valstybės remiami ateistiniai ideologai. Poleminėje kovoje būtų kraštutinumas išvis nesidomėti priešinga puse ir tai reikštų abejingumą pačiai tiesai. Kada vienų ar kitų šaukiama nekęsti vienokios ar kitokios minties sistemos, faktiškai kurstoma nekęsti atitinkamos minties išpažinėjų. Kaip matome, tikėjimas ir netikėjimas gali būti nevienodo stiprumo, o kur tikima tiesa, tikima ir laisve. Kreipiantis į žmogų be Dievo, neutralumo pretenzija būtų netikra (ko gero, lygiai taip yra ir atvirkščiai). Juk formaliai ir ateizmas yra iš esmės neigimas, nes pagrindinis jo teiginys yra neiginys Dievo: jam nėra nieko aukščiau už žmogų. Jei teizmas tampa būties metafizika, taip ateizmas – nebūties metafizika. Todėl ateizmas nesunkiai gali būti susietas tiek su marksizmu, tiek su liberalizmu. Kad nugalėtų nihilizmas, paneigiamas Dievas, ir jo vieton kuriami kiti dievai. Jie atsiranda ypač tada, kai suabsoliutinama viena ar kita ver-

[299] http://www.lietuviais.lt/index.php [žiūrėta 2009 03 02]

tybė ir ji padaroma galutine žmogaus prasme, būtent dėl jos tarsi būtų gyvenama. Taip kiekvieno ateizmas įgauna savitą turinį, nors iš esmės lieka tas pats – Dievo neigimas. Dėl to ateizmui būdingas begalinis jo formų įvairumas, kuris pasireiškia nepriklausomybės (išskyrus savo suabsoliutintą vertybę) ir galimybių lauku, natūralizmo, empirizmo, racionalizmo ar kito neutralaus gryno pažinimo pavidalu. Todėl, anot J. Girniaus, krikščioniškoji Dievo samprata susilaukia kritikos ne tik ateizmo vardu, bet neretai *racionalesnės* sampratos paieška.[300]

Iš tikrųjų racionalesnio Dievo sampratos, labiau atitinkančios individo poreikius paieškos ir pagimdė ateizmą. Kadangi kiekvienas individas gali turėti unikalių poreikių, todėl ateizmui būdingas begalinis jo formų įvairumas. Neigiant Dievą žmogaus dvasios imanencija paprasčiausiai rezorbuoja transcendenciją ir taip naikina ribą tarp Dievo ir žmogaus. Tokiomis sąlygomis iš tikrųjų teigiama ne kad yra Dievas, bet kad žmogus yra Dievas. Vadinasi, žmogus, atradęs savo autonomiją, susitapatina su Dievu. Ši dvasios filosofija yra būdinga Hegeliui, aukštinančiam nepriklausomą dvasią, kuri save kuria. Šv. Tomas Akvinietis kartu su Aristoteliu tiesą laiko absoliučiu proto tikslu, o Hegelis (priešingai nei Marksas) nors ir neatmeta Dievo, bet išaukština absoliučią dvasios autonomiją, kuri neabejotinai supriešindama protą ir dvasią, įneša susvetimėjimo ir su religija. Vadinamojo humanizmo srovės arba, kitaip sakant, šiuolaikinis ateizmas tampa išsilaisvinimo filosofijomis ir teologijomis. Dėl to hegeliškoje dialektikoje santykis su religija tampa dvasios panteizmu, t. y. viena iš pagonybės formų, kur žmogus nesiekia būti kaip Dievas, o, priešingai, būdamas patenkintas savimi, jis pats sau yra Dievas. Kad žmogus nesijaustų svetimas sau, išlaisvinti jį nuo visko siekė Feuerbachas. Jam Dievas yra ne kas kita, kaip žmogaus esmės projekcija – projekcija idealo, kurį žmogus išsigalvojo, kad įveiktų savo apgailėtiną padėtį. Feuerbacho nuomone, religijos paslaptis yra ta, jog ji ne savo išore, o vidumi, pačia savo esme niekuo kitu taip netiki, kaip tik žmogiškosios esmės tiesa ir dieviškumu. Jam teologijos istorija turi baigtis Apreiškimu, nes ji yra ne kas kita, kaip antropologija. Todėl Feuerbachui ir ateizmas, ir humanizmas turi religinį charakterį: jam *homo homini Deus est* – tai aukščiausias praktinis principas, kuriuo stengiamasi išgelbėti žmogų nuo Dievo iliuzijos, jį padarant visiškai laisvą.[301] Feuerbachas religijoje

[300] Girnius, J. *Žmogus be Dievo.* Chicago: Draugas, 1964, p. 11–50.

[301] Feuerbachas, L. *Krikščionybės esmė.* Vilnius: Mintis 1985, p. 28, 39; Wetter, G. A. *Il materializmo dialectico sovietico.* Torino: Einaudi, 1948 p. 14–15.

mato Dievą, kuris mirė, kad sudievintų žmogų ir kad šis taptų Dievu. Jam Dievo pažinimas – tai savęs pažinimas. Marksas, žmogaus išlaisvinimo istorijoje Feuerbachą vadindamas antruoju Liuteriu,[302] kartu ir priekaištaudamas jam, kad per mažai dėmesio skyrė politikai. Būtent valstybė per savo valdžią nepriklausomu nuo visuomenės teisės būdu įgyvendina naują ideologiją, kuri yra ne kas kita, kaip valstybės filosofija ir religija.[303]Tai gerai atsispindi ir šių dienų politiniuose siekiuose – kai įgyvendinat asmeninius ar grupinius interesus užimama religijos ir Dievo vieta, netgi nesigilinama, kas ir kodėl stengiasi koordinuoti kiekvieno mūsų veiksmus ir kas yra visų jungties ir susikalbėjimo ženklas.

Knygoje *Pokalbiuose apie religiją ir ateizmą*, skirtoje tarybiniam mokytojui, aiškinama, kad po didžiulių socialinių permainų religija neteko savo socialinių pozicijų. Bažnyčiai praradus įtaką valstybiniam, visuomeniniam ir asmeniniam gyvenimui, atskyrus ją nuo valstybės, mokyklos, susidarė gana palankios sąlygos darbo žmonių masėms nutolti nuo religijos. Asmeninio ir visuomeninio gyvenimo sekuliarizacija yra viena ryškiausių religijos krizės apraiškų. Kai ilgą laiką moralė buvo glaudžiai susijusi su religija, kurią religija iš tikrųjų palenkė sau, dorovės normas religijos ideologai paskelbė dievo (tais laikais Dievas buvo rašomas iš mažosios raidės) įsakymais, kuriuos žmonės neva turi vykdyti, vengdami dievo bausmės. Anot knygos rengėjų, deja, pats gyvenimas paneigia, jog religingumas yra susijęs su dorobingumu. Kartu aiškiai prisipažįstama, kad ši knyga turi padėti įtvirtinti ateistines pažiūras ir kritikuoti religiją, todėl pirmiausia sakoma, jog ateizmas nėra vien tik paprastas dievo neigimas, o pasaulėžiūra ir nesutaikomas požiūris į visokiausias religingumo formas. Anot K. Markso, ateizmui svarbiausia išrauti iš žmonių sąmonės religines pažiūras bei vaizdinius, nes tik ateizmas formuoja teisingą, mokslinę pasaulėžiūrą, įtvirtina tikrų žinių sistemą. Todėl K. Marksas panteizmą

[302] Liuteris turėjo didelį poveikį Feuerbachui. Šis atvirai vertina Liuterį už tai, kad nutraukė ryšius su katalikų tikėjimu ir tapo antropologijos atradėju, paaiškindamas, kad katalikybėje žmogus Dievui, protestantizme Dievas yra žmogui. Liuterio absoliutus subjektyvizmas patiko Feuerbachui, nes tuomet žmogus tampa Dievo kriterijumi ir Jo matu. Feuerbachas galutinai išplėtojo transcendentinio subjektyvumo teoriją, kai pagaliau subjektyvumo suabsoliutinimas sudaro geras sąlygas ir pačiam Dievui paneigti. Hegelio filosofija vienodai vertino teologiją ir antropologiją, o Feuerbachas, iš Apreiškimo pašalindamas transcendenciją, teologiją pakeitė antropologija ir tokiu būdu sudarė įvaizdį, kaip žmogus rezorbuoja Dievą.

[303] Feuerbachas, L. *op. cit*, p. 63–64; Wetter, G. A., *op. cit.*, p. 46–47, 51–52; Girnius, J. *op. cit.*, p. 171–191.

vadina „gėdinga ateizmo forma“, nors panteistai vartoja teologinę terminologiją ir tik grynai formaliai pripažįsta dievo buvimą. Religingas žmogus negali susiformuoti teisingos pasaulėžiūros. Kaip teigiama pamokymuose tarybiniam mokytojui, mokslinė pasaulėžiūra organiškai susijusi tik su ateistiniu požiūriu į pasaulį. Taigi ateizmas yra sistema pažiūrų į pasaulį. Leninas laiške M. Gorkiui apie religinį modernizmą rašė, kad iš dievo idėjos išmetama lauk tai, kas istoriškai ir gyvenimiškai joje yra (velniava, prietarai, tamsybės ir užguitumo pašventinimas bei baudžiaviškumas ir monarchija), be to, į dievo idėją vietoj istoriškos ir gyvenimiškos realybės įdedama gerutė miesčioniška frazė (dievas=idėjos, žadančios ir organizuojančios socialinius jausmus). Taip modernizuojant dievo idėjos kompleksą, nepastebimai turi išnykti naivūs, antropomorfiniai tolimos praeities vaizdiniai, idėjinis arsenalas, kur pilna pavergimo. Todėl Leninui apvalyta religija atrodo kaip subtili dvasinė, aprengta prašmatniausiais idėjiniais kostiumais dievulio idėja. Anot Markso ir Engelso, religiją sukuria visuomenė. O pati religija tai liaudies opijus. Būtent, Leninui dalyvaujant ir vadovaujant buvo parengti svarbiausi partijos ir valstybės dokumentai, nubrėžę komunistų partijos politiką religijos, bažnyčios, dvasininkijos ir tikinčiųjų atžvilgiu, bei juridiniai aktai, reguliuojantys religinių organizacijų, tikinčiųjų teisinę padėtį, sprendžiantys sąžinės laisvės problemą. Ateizmas turi priminti, kaip Bažnyčia užsiėmė antiliaudine kova, kovojo su proletariato ideologija, moksliniu socializmu, nes ir Leninas pabrėžė principinį marksizmo ir religijos priešiškumą, nesuderinamumą, o komunistų partijos – nepakantumą religijai.[304]

Žymus sovietinių laikų ateistinis pedagogas V. Suchomlinskis savo pedagoginiuose raštuose, diegdamas ateistinę pedagoginę metodiką, įrodinėjo, kad žmogaus dvasinė kultūra bus neišsami, jei neturės žinių iš moralinės kultūros pagrindų. Jis jaunimą įtikinėjo, kad žmogus socialistinėje visuomenėje yra aukščiausia vertybė ir kad jam tenka didžiulė atsakomybė už visa, kas atsitinka. Ypatingą vietą jo pasakojimuose užimdavo paprasčiausios žinios iš religijos, kaip visuomeninės sąmonės formos, istorijos. V. Suchomlinskis laikėsi nuostatos, kad religiją paskelbti tamsybe – primityvu ir tamsuoliška. Jam religija ne tik apgaulė, bet ir filosofija, ne tik legendos, bet ir puiki poezija, kuriose neverta ieškoti istorinių faktų. Sakant, kad tikintieji – tamsuoliai, negalima vienu mostu sutriuškinti religijos, paskelbus ją obskurantizmu, mokslo stab-

[304] Čertikovas, A; Komarovas, V. *Pokalbiai apie religiją ir ateizmą*. Kaunas: Šviesa, 1978; Leninas, V., *Raštai*, t. 35, p. 93.

džiu.[305] Nesuprantant religijos, negali būti tikro ateizmo, o be ateizmo, be tikros laisvamanybės neįmanomas komunistinis idėjiškumas, įsitikinimas kilnių žmonijos idealų teisingumu. Būtina antropomorfiškai mąstyti ir pamatyti, kaip žmogus, priskirdamas žmogiškuosius bruožus gyvajai ir negyvajai gamtai, šeimos, giminės, genties santykiams, savo aistroms ir silpnybėms, sukūrė daugybę dievų; o kai vietoj daugelio vadų ėmė valdyti karaliai, tuomet žmogus sukūrė vienvaldžius dievus. Kristus irgi tapo tokiu pat laisvės ir minties slopintoju kaip ir žemiškieji karaliai. Formuojant pasaulėžiūrą, krikščionybėje būtina parodyti maištingus žmogaus siekius ir kad religija – tai žmogaus dvasios pavergimas. V. Suchomlinskiui Dievas tol engia žmogų, kol žmonės engia vienas kitą. Šis žmogaus engimas neapsiriboja ekonominių santykių sritimi, bet skverbiasi į buitį, kasdienius tarpusavio santykius, vyro ir žmonos santykius. Religija, anot V. Suchomlinskio, yra neišvengiamas socialinio ir dvasinio gyvenimo etapas. Tačiau kaip visuomeniniame gyvenime žmogus neišvengiamai išsilaisvins iš išnaudojimo, taip ir dvasiniame gyvenime jis neišvengiamai išsivaduos nuo tikėjimo nesamu dievu. Jam Dievo neigimas – tai tikrasis žmogaus iškėlimas ir išaukštinimas. Ši tiesa išreiškia ateistinių įsitikinimų esmę, nepakantumą religijai kaip dvasinio engimo priemonei mūsų dienomis. Todėl būtina suprasti religiją, kad imtum neigti Dievą. Mokslas ir religija V. Suchomlinskiui – tai du nesuderinami ir nesutaikomi dalykai. Dėl to tik teisingai aiškinant šių faktų esmę, atsiskleidžia maištinga žmogiškosios minties dvasia, kad nėra tokios pasaulėžiūros tiesos, po kuria galėtų rašytis ir mokslas, ir religija. Tik pasakojant apie sunkų tikrosios dvasinės laisvės išsivadavimo kelią, galima sužadinti širdyse susižavėjimą kovotojų už žmogaus laisvamanybės pergalę, mokslininkų, humanistų, socialistų, komunistų paveikslais. Neži-

[305] Krikščionių priešininkai visada iškelia atskylančius nuo Bažnyčios žmones ir jais pasinaudoja. Nors rusų pedagogas V. Suchomlinskis tarsi iškelia pozityvų tikinčiojo ir L. N. Tolstojaus vaidmenį, tačiau reikia nepamiršti apie L. N. Tolstojaus įtaką duchoborams. Duchoborų sekta atsirado kaip opozicija Rusų Stačiatikių Cerkvei, kuri patį L. Tolstojų atskyrė nuo Stačiatikių Bažnyčios. L. N.Tolstojaus filosofijos įtaka dabar jau daug dažniau traktuojama kaip etninė, o ne kaip tikybinė grupė. Ši nykstanti rusų etnokonfesinė grupė dabar jau nebeturi sektos bruožų, bet vis dėlto duchoborų religinės bendruomenės tipui įvardyti galima vartoti sektos terminą, nes savo klestėjimo laikais ji turėjo visus tris vokiečių teologo vysk.Wernerio Hoebsho nustatytus sektos požymius – absoliučią valdžią turintį lyderį, kuris galėjo keisti doktriną, išganymo galimybės pripažinimą tik bendruomenės nariams ir atsiribojimą nuo objektyvios informacijos apie pasaulį, žr. Mazrimas, S. *Duchoborų krikščioniškumo problema*. Katalikų teologijos fakulteto baigiamasis darbas. Kaunas: VDU. Katalikų teologijos fakultetas. 2009.

nodamas istorinio kovos už laisvamanybę kelio, šiuolaikinis žmogus negali iš tiesų būti turtingas dvasiškai. Žmogus – tai dievas, jei tik jis žmogus, o jei jis dievas – jis puikus.[306]

Katalikų Bažnyčia domisi ateizmo prigimtimi, jo kompleksine tikrove. Ji pastebi, kad ateizmo vardu gali būti vadinami skirtingi reiškiniai: vieni tiesiogiai neigia Dievą; kiti teigia, jog žmogus nieko negali apie jį tvirtinti arba Dievo klausimą nagrinėja taip, tarsi jis būtų netekęs prasmės. Daugelis peržengę pozityviųjų mokslų ribas skelbia, kad visa paaiškinama vien šiuo moksliniu būdu arba nebepripažįsta jokios nelygstamos tiesos. Vieniems išaukštinus žmogų, tikėjimas Dievą tarsi sumenkina žmogų, kitiems Dievas yra prasimanytas dalykas; dar kiti išvis Dievo klausimo nekelia, visai nejaučia religinio nerimo ir nemato reikalo rūpintis tikėjimu. Be to, ateizmas kyla arba iš griežto protesto prieš blogį pasaulyje, arba iš neleistino kai kurių žmogiškųjų vertybių, iškeltų į Dievo vietą, suabsoliutinimo. Ateizmas, suvoktas kaip visuma, neatsiranda savaime, bet kyla dėl įvairių priežasčių, tarp kurių yra ir kritiška reakcija į religijas, o kai kur ypač į krikščioniškąją religiją. Tam įtakos gali turėti ir patys tikintieji, religinio auklėjimo aplaidumu, klaidingu tikėjimo aiškinimu arba savo religinio, moralinio bei visuomeninio gyvenimo trūkumais daugiau pridengiantys, negu atskleidžiantys tikrąjį Dievo ir religijos veidą.[307]

Kalbant apie šiuolaikinį ateizmą, Vatikano II Susirinkimas išskyrė jo sisteminį pavidalą, kai šalia kitų argumentų yra iškeliamas žmogaus autonomijos troškimas, kai bet kokia priklausomybė nuo Dievo, atrodytų, su šiuo troškimu nesuderinama. Išpažįstantieji šitokią ateizmo formą skelbia, kad laisvė reiškia, jog žmogus yra pats sau tikslas, vienintelis savo istorijos kūrėjas. Ši samprata paprastai iškelia žmogaus pasitikėjimą savo galiomis, kurį jam suteikia dabartinė technikos pažanga.[308] Asmens autonomija jau tampa ne tik visų žmogaus veiksmų moralinio vertinimo matu, bet ir iškeliama į teisinės vertybės rangą, kai asmens apsisprendimas ir jo teisė į privataus gyvenimo gerbimą virsta didžiuoju teisės principu.[309]

Jonas Paulius II yra taikliai pastebėjęs, kad sekuliarizuotas žmogus religinio abejingumo ir ateizmo fone tampa idealiai apsvaigintas mokslinės pažan-

---

[306] Suchomlinskis, V. *Pedagoginiai raštai*. Kaunas: Šviesa, 1988, p. 372–376.

[307] Pastoracinė konstitucija apie Bažnyčią šiuolaikiniame pasaulyje *Gaudium et spes. Vatikano II Susirinkimo nutarimai.* Vilnius: Aidai, 2001, Nr. 19; 20.

[308] Gaudium et spes*, op. cit*., 20.

[309] Glendon, M. A. Foundations of Human Rights: the Unfinished Business. *The American Journal of Jurisprudence.* 1999, vol. 44, p. 1–14

gos laimėjimų ir sužavėtas pagundos prilygti Dievui (Pr 3, 5). Naudodamasis beribe laisve, jis užmiršta Dievą ir garbina įvairiausius dievaičius. Sekuliarizmas yra apėmęs ne tik kai kuriuos individus, bet ir bendruomenes.[310] Kaip tiesioginė pasekmė yra tai, kad ir žmogiškoji būtybė įvairiu lygmeniu nėra pripažįstama ir mylima pagal jos, kaip Dievo atvaizdo, kilnumą (Pr 1, 26). Dėl to jai pačiai ima grėsti labiausiai žeminantys ir išsigimę, „pavertimo įrankiu", pavergiantys ją stipresniajam. „Stipresnysis", anot Jono Pauliaus II, gali turėti įvairius vardus: ideologija, ekonominė valdžia, nežmoniška politinė sistema, technokratija, žiniasklaidos agresyvumas. Perdėta tolerancija arba akivaizdžiai neteisingi įstatymai kėsinasi į pagrindines teises: teisę į gyvybę ir kūno neliečiamybę, teisę į pastogę ir darbą, į šeimos kūrimą ir atsakingą tėvystę, teisę dalyvauti viešajame ir politiniame gyvenime, naudotis sąžinės laisve ir laisvai išpažinti religiją. Kas gi galėtų suskaičiuoti negimusius, motinos įsčiose nužudytus kūdikius, pamestus ir tėvų engiamus, nesulaukusius meilės ir deramos priežiūros vaikus? Nors sakoma, kad mūsų epocha yra humanistų, tačiau kai kurie veiksmai yra paremti ateistinėmis ir sekuliaristinėmis prielaidomis ir paradoksaliai kreipia žmogų pažeminimo ir sunaikinimo link; kiti iškelia žmogų ant pjedestalo ir jis įgauna tikros stabmeldystės bruožų; dar kiti, atitikdami tiesą, pripažįsta žmogaus didybę bei skurdą ir stengiasi ugdyti visą jo kilnumą. Tų humanistinių srovių apraiška ir vaisius yra protagonistinis.[311]

Šių dienų ateizmas tikisi žmogui suteikti ekonominį ir visuomeninį išlaisvinimą; o religija savo prigimtimi, priešingai, trukdo šiam išsilaisvinimui. Besivadovaujantieji tokiais principais puola religiją ateizmo naudai, o esantieji valdžioje pasinaudoja turimomis viešosios valdžios spaudimo priemonėmis.[312] Valstybinio ateizmo laikais religinę tikrovę paprastai siekiama brutaliais teisiniais ir neteisiniais būdais išstumti iš visuomeninio gyvenimo. Beje, marksistinę religijos ir valstybės atskyrimo idėją noriai perėmė ir liberalioji mintis, tačiau ji mieliau linkusi įgyvendinti prancūzų modelį, veikiamą *laïcité* kultūros, kai religija yra politiškai išstumiama iš viešojo gyvenimo ir jai lieka tik privatus gyvavimo pobūdis. Tad liberaliosios Europos valstybės yra labiau linkusios toleruoti ir gerbti individulią religijos laisvę, tačiau kartu susidurdamos su pačių nenoru suteikti teisėtą viešą vaidmenį kolektyviam religijos saviraiškos as-

[310] Jonas Paulius II, Posinodinis Apaštališkasis paraginimas (1988 12 30) *Christifideles laici,* 4. Vilnius: Aidai, 1994.
[311] Christifideles laici*, op. cit*., 5.
[312] Gaudium et spes*, op. cit*., 20.

pektui – religinėms bendruomenėms. Bažnyčia apgailestauja, kad dar vis pasitaiko atvejų, kai valstybių vadovai, nepripažindami pagrindinių asmens teisių, daro skirtumą tarp tikinčiųjų ir netikinčiųjų. Bažnyčia įsitikinusi, kad tikėjimo išpažinimas jokiu būdu neprieštarauja žmogaus orumui, nes šio orumo pagrindas slypi pačiame Dieve. Tokio supratimo pirmiausia pasiekiama gyvu ir brandžiu tikėjimu. Nors Bažnyčia ir atmeta ateizmą, bet kartu ji primena, kad visi žmonės – ir tikintys, ir netikintys, turi tinkamai kurti šį pasaulį, kuriame bendrai gyvena. Iš žmogaus visuomeninio pobūdžio matome, kad žmogaus asmens augimas ir pačios visuomenės pažanga priklauso viena nuo kitos. Visų visuomeninių institucijų šaltinis, objektas ir tikslas yra ir privalo būti žmogaus asmuo, savo prigimtimi reikalingas visuomeninio gyvenimo, nors šis visuomenėjimo reiškinys nėra apdraustas nuo pavojų, tačiau kartu padeda stiprinti ir ugdyti asmens savybes, saugoti jo teises. Visuomenis gyvenimas bei visuomeninės sąlygos padeda asmeniui geriau suprasti savo pašaukimą ir religiją, bet taip pat gali nukreipti asmenį nuo gėrio į blogį.[313]

Nors atrodytų, kad demokratijos sąlygomis valstybinio ateizmo laikotarpis turėtų nugrimzti į praeitį, Jungtinių Tautų specialusis pranešėjas D. Diène, savo 2007 m. ataskaitoje apibrėždamas šiuolaikinio rasizmo, rasinės diskriminacijos ir ksenofobijos formas bei su jomis susijusius nepakantumo klausimus, JT Žmogaus teisių taryboje atkreipė dėmesį į padažnėjusius išpuolius prieš krikščionybę kaip akivaizdžią žmogaus teisių realybę ir pirmąkart oficialiame dokumente įvardijo tokią diskriminacijos formą kaip *christianofobija*.[314] Šiame dokumente pažymima, kad ypač Europoje šių išpuolių retorika yra ideologiškai ir intelektualiai banalizuojama, kartu intelektualiai ir politiškai legitimizuojama, visa tai pateisinant kaip žodžio laisve (p. 2–3). Ataskaitoje sakoma, kad augantis nepakantumas krikščionybei Europoje aiškinamas kaip istoriškai besiklostančio „dogminio ir *quasi*-religinio sekuliarizmo" pasekmė, kaip atsvara krikščionybės politiniam, kultūriniam ir etiniam vyravimui, siekiant suteikti rinkos ekonomikai ir globalizacijai šiuolaikiškumo pobūdį. Tai pasireiškia ne tik per antireliginę kultūrą, o ir augančiu nepakantumu bet kokiai religinei praktikai, religiniams pasisakymams ar išoriniams po-

[313] Gaudium et spes*, op. cit*., 21, 25–26.

[314] Jungtinės Tautų Generalinė Asamblėja. Žmogaus teisių taryba. IV sesija. Jungtinių Tautų specialiojo pranešėjo šiuolaikinių rasizmo, rasinės diskriminacijos ir ksenofobijos formų bei su jomis susijusio nepakantumo klausimams p. Doudou Diène ataskaita. A/HRC/4/19, 12 January 2007 [žiūrėta 2007 04 30]. <http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/G07/101/89/PDF/G0710189.pdf?OpenElement >

žymiams, nevaržomu krikščionybės simbolių ir personažų karikatūrinimu, prisidengiant saviraiškos laisve ar tiesioginiu nenoru pripažinti religinės etikos legitimumą pagal visuomenės pasirinkimo galimybes bei esminėse visuomeninėse diskusijose. Galima pridurti, kad kovai prieš institucionalizuotas religijas pasitelkiamos ir visuomeninės organizacijos, kurios, prisidengusios religininio disidentizmo apdaru, atstovauja kitokiems nei religiniai interesai (joms Jungtinių Tautų ir Europos Sąjungos institucijos noriai suteikia stebėtojų-konsultantų statusą). Suklestėjus psichokultams, išvestinėms teisėms ir laisvėms, manipuliuojant visuotinai visiems žmonėms pripažįstamomis teisėmis ir laisvėmis, prigimtinėmis teisėmis, atsiranda tiek pavienių individų bei tam tikrų grupių ar organizacijų tendencijų įtvirtinti tokias teises ir laisves, kurios tik būtent joms pačioms yra būdingos. Pvz., *Katalikai už laisvą pasirinkimą*. Šios organizacijos laisvamaniška kova yra nukreipta ne tik už savo moralinio mąstymo nepriklausomumą, savito gyvenimo būdo įtvirtinimą, bet ir yra aktyvi kova prieš Katalikų Bažnyčią, siekiant sunaikinti jos tarptautinį, struktūrinį ir moralinį statusą. Ši Bažnyčios ekskomunikuota organizacija, neleistinai pasivadinusi *katalikišku* vardu, neslepia savo siekių atimti iš seksualiai pasyvių asmenų bažnytinę valdžią ir perduoti ją aktyviai seksualiems, tarp jų įvairioms ir netradicinės orientacijos seksualinėms grupėms. (Šios organizacijos renginiuose yra dalyvavę ir Lietuvos parlamentarų.[315]) Nesusitapatinti su Katalikų Bažnyčia tampa šiuolaikiška ir „modernu". Viešai nepripažinti oficialios Bažnyčios nuomonės, kritikuoti bažnytinį lojalumą, vengti krikščioniškos priklausomybės bažnytinėms tiesoms, išoriniame gyvenime atsiriboti nuo Bažnyčioje suteiktų teisių ir pareigų – tai šiuolaikiško, nepriklausomo ir savarankiško žmogaus išraiška. Ir šiandien, kaip sovietinias ateistiniais laikais (kai buvo teigiama, kad religija ir mokslas, marksizmas nesuderinami dalykai) įtikinėjama, kad religija ir mokslas, demokratija – tai tarpusavyje nesuderinami dalykai, nes ši pripažįsta žmogaus laisvą pasirinkimą, o religinių dogmų išpažinėjai tokį pasirinkimą neigia.[316] Kartu pripažįstamas Šv. Raštas kaip tikinčiųjų apmąstymų tekstas, žmonių gyvenimo patirties ir išminties rinktinė; sakoma, kad Naujojo Testamento minčių gelmė daro įspūdį visiems, kurie skaito, bet kartu savaip interpretuojant šiuos tekstus kovojama prieš dogma-

[315] Meilius, K. Ar laisvamanybė, kaip politiškai privilegijuota ideologija, nepažeidinėja tradicinių religinių bendruomenių ir bendrijų teisių? *Soter,* VDU, 2006, Nr. 17, p. 99–130.

[316] Meilius, K.; Jonaitis, M. Alternatyvūs šeimos kūrimo modeliai, dirbtinis apvaisinimas bei vaiko teisės ir interesai. *Jurisprudencija.* MRU, 2008, 2(104), p. 9.

tiškus, „viduramžiškus“ dalykus, o visuomenei vartoti pateikiami tokie dalykai (abortai, lyties keitimas, tos pat lyties santuokos, heteroseksualioms poroms pripažįstant laisvę gyventi nesusituokus, laisvi lytiniai santykiai ir t. t.), kurių Šv. Raštas ir Bažnyčia netoleruoja. Netgi stebimasi, kad Marijos žemėje taip nemylimas žmogus, ypač moterys. Apgailestaujama, kad šiuolaikinėse valstybėse, ypač katalikiškose, politikai tokie neišprusę ir pataikauja tradiciškai mąstantiems rinkėjams (A. M. Pavilionienė).[317] Ne tik radikaliai nusiteikusieji puldinėja krikščionišką požiūrį atitinkančias idėjas ir jų šalininkus, bet ir nemaža dalis buvusių bei esamų tautos išrinktų atstovų įsatymų leidyboje stoja į tas pačias gretas kartu su radikaliomis pažiūromis garsėjančiais aktyvistais ir piktinasi, kad XXI a. Europos valstybėje dar galima siūlyti tradicinę šeimos koncepciją, vadovaujantis neva atgyvenusiais žmonių santykių stereotipais, todėl bando savo pažiūras legitimuoti, siekdami užginčyti šeimos koncepcijos konstitucingumą.[318] Keistas sutapimas, kad šie politikai atitaria naujųjų pagonių nepasitenkinimams, kuriuos tradicinis požiūris į šeimą irgi diskriminuoja religiškai bei kultūriškai.

Paradoksalu, nors politinis elitas ar politinės partijos, viena vertus, viešai menkina tradicines katalikiškas vertybes, tačiau, kita vertus, mėgina pasinaudoti Bažnyčios autoritetu, siekia gauti tikinčiųjų palaikymą, tiesa, dažniausiai per rinkimus. Bažnyčia tiek gera ir toleruotina, kiek ji leidžiasi manipuliuojama įvairiais laikinais visuomenės tikslais, tačiau, nepripažįstant jai jokios teisės viešai kalbėti apie tuos autentiškus tikslus, kurie kyla iš pačios Bažnyčios prigimties ir kurie yra pagrindiniai tradiciniame bažnytiniame leksikone. Tai gali būti paaiškinama sovietmečiu susiformavusio mentaliteto tąsa, kai sąmonėje įsišaknijęs viešojo religinio fenomeno totalus ignoravimas virto tariamai švelnesne nuostata, t. y. kad religinės bendruomenės turi tik teisę ir pareigą pritarti vykstantiems procesams. Tai neretai atsispindi ir į Seimą einančių partijų programose. Jose nekalbama apie tikinčiųjų ir Bažnyčios ar kitų religinių bendruomenių teises, apie žmonių, ypač moralės, ugdymą, apie rūpinimąsi ginti gyvybę, saugoti ir remti šeimą, puoselėti krikščioniškas vertybes. Pasak vyskupo J. Borutos, šis praeities, o iš dalies ir dabarties mąstymo bei veiksenos klaidų įvardijimas turi įveikti netikrą Bažnyčios paskirties supratimą ir užkirs-

[317] Pavilionienė, A. M. Apie skaistybės diržą ir apsimetėlius europiečius; Lyties keitimas ir žmogaus gyvenimas. Nebarstykite kiaulėms perlų [žiūrėta 2009 04 25] <http://www.delfi.lt/news/ringas/politics/article.php?id=17079925>.

[318] Prašymas Nr. 1B-22/2008, žr. [žiūrėta 2009 04 25] http://www.lrkt.lt/Prasymai/22_2008.htm.

ti kelią manipuliacijoms, siekiant Bažnyčią paversti įvairaus egoistinių, tautinių, politinių ar asmeninių pobūdžių tikslu.[319] Taigi, Lietuvos visuomenei grįžtant iš komunistinės diktatūros į normalių demokratinių šalių gyvenimą, asmens laisvės transformacija turi įtakos ir Bažnyčiai Lietuvoje.

Ko gero, visi pastebime, kaip esant kultiniam religingumui prakilnūs gali būti daiktai ir asmenys, žmogus ir Dievybė. Tačiau šiandien jau galima kalbėti ne vien apie religinius kultus, bet ir apie psichologinius, politinius ir net komercinius kultus. Kultinės grupės visada puola autentišką krikščionybę. Jie priekaištauja, kad Bažnyčia (ypač katalikiškoji) esanti nukrypusi nuo tikro tikėjimo. Kultininko tikėjimo sistema, anot psichologo A. Paškaus, būna jo psichikoje stipriai izoliuota. Kultinės sistemos pasižymi ir kitu bruožu – asmeniniu antagonizmu, mat kultininkas beveik visada sutapatina tikėjimą su jo išpažinėju, pasaulėžiūrą– su jo sekėju.[320]

Šiuolaikinės visuomenės religiniam, kultūriniam gyvenimui, be abejo, įtakos turi sekuliarizacijos procesas, tai atsispindi religijos vietos visuomenės gyvenime formų pakitimas, skatinantis religinį pliuralizmą ir individualizmą. Kai asmenys religinius klausimus ir religingumą dažnai paverčia grynai asmeniniu reikalu, bažnytinis religingumas praranda savo ankstesnę reikšmę, nors daugiau ar mažiau turi įtakos formuojant individualų religingumą. Individai patys kuria savo religinių prasmių sistemas, kurios gali netilpti į jokios religijos rėmus. Individualiame religingume tikima tradicinėmis tiesomis, tačiau jos nemažai turi sugamtinimo aspektų, kitų tikėjimų elementų. Dėl to ir religiniame apibrėžime religija sutapatinama su šventu kosmosu, kuris padeda individo ir visuomenės gyvenime daryti tvarką, sudėlioti visas prasmes į savo vietas, jei jos neaiškios, paaiškinti, padėti suvokti ir suprasti.[321]

Ne vienam religija – tai dar ne tikėjimas, ir tikėjimas – ne religija. Jiems atrodo, kad tikėjimas ir religija kuo puikiausiai gali būti atskirai. Tokiems tikintiesiems sunku Bažnyčiai priskirti tikėjimo skleidimo funkciją. Jiems nepatinka, kad religija bando apibrėžti, įrodyti tikėjimą ir Dievą, o tai tėra primetimas kažkieno sukurtos sistemos. Būtent tokiam tikėjimui, anot jų, neretai priešinasi žmogaus pasąmonė, nes tik individualus tikėjimas gali žmogui

---

[319] Boruta, J. Katalikų Bažnyčia Lietuvoje kintančioje pokomunistinių laikų visuomenėje vyskupo žvilgsniu. *Metraštis.* XVIII. Vilnius: LKMA 2001, p. 321–326.

[320] Paškus, A. *Dievai, dvasios ir žmonės Naujajame amžiuje,* Kaunas: Caritas, 1993, p. 93.

[321] Berger, P. L. *Zur Dialektik von Religion und Gesellschaft: Elemente einer soziologiscen Theorie.* Berlin: S. Fiscer Verlag, 1967, p. 50; Grotowska S., Religijność subjektywna a życie codzienne. *Religija, przekonania, tożsamość: szkice socjologiczne*. Wrocław, 1998, p. 25–26.

suteikti tai, ko jam iš tiesų reikia, t. y. gyvenimo prasmę (numirti atsiskaičius už visas nuodėmes, deja, ne kiekvienam atrodo prasmingiausias dalykas gyvenime). Tik iš paties žmogaus kilęs tikėjimas jiems atrodo tikras, nuoširdus ir prasmingas. Tuomet, neneigiant Dievo buvimo ir neteigiant, jog Dievas sukurtas tik tam, kad žmogui būtų lengviau gyventi, kiekvieno žmogaus dievas vis kitas. Taip suprastas Dievas tampa pernelyg abstraktus, kad visi jį suvoktų vienodai; todėl ir nebūtina siekti suvienodinti individualius žmonių tikėjimus ir susieti juos į vieną sistemą. Dievo abstraktumas leidžia žmogui pasirinkti patogiausią, priimtiniausią ir nuostabiausią jo išraišką pačiam, kurios egzistavimui nereikėtų jokių įrodymų.

Tai parodo, kad netikintys ar menkai (savaip) tikintys Dievą žmonės bendravimą supranta medžiagiškai: tu – man, aš – tau. Jau žmogiškosios etikos praktikas Vydūnas teigė, kad žmogui, kuriam užtenka rūpinimosi savimi, savo namais ar šeima, yra žmogus pats sau ir yra dvasinio pakilimo papėdėje. Dvasiškai gali kilti tik tas, kas yra suvokęs priklausomybę savo tautai ir ėmęs jai tarnauti. Tai reiškia, kad tam svarbu ugdyti tautinį identiteto supratimą, kuris tarnauja žmogaus dvasingumui ir gilesniam religingumui. Vydūnas nurodė pakopas, kuriose atsispindi, kaip per artimo meilę einama į pagarbą savo tautai, per tautos meilę – į pagarbą žmonijai ir Dievui, taigi individas – tauta – žmonija – Dievas.[322] O tai leidžia suprasti, kaip religija yra svarbi tautiškumui palaikyti ir kaip negalima kalbėti apie tautiškumą, nepaisant žmonių religinės nuostatos. A. Maceina papildė, kad, kalbant apie tautos katalikišką savimonę, būtina daryti skirtumą tarp tautinės religijos ir tautiškos religijos. Pirmuoju atveju religijos autorė ir palaikytoja būtų tauta; antruoju atveju – tai religija, atitinkanti tautos esmę, išgyvenama ir praktikuojama pagal tautinės individualybės savitumus, ir jos esmę sudaro ne religijos atsiradimas ir klestėjimas tautoje, bet žmogaus santykis su Dievu, kuris kiekvienos tautos yra kitoks ir todėl negali būti pakartotas, pamėgdžiotas.[323]

Apžvelgus tiek pavienio žmogaus, tiek visuomenės religingumo įsitvirtinimo procesą, būtina daryti išvadą, kad vidinis ir išorinis religingumas turi eiti išvien. Viešumas ir privatumas – tai dalykai, susiję pamatinėmis vertybėmis. Tik viešumas ir privatumas, kaip tarpusavyje glaudžiai susiję veiksniai, kuria individų ir grupių moralinę aplinką. Išganymo plano paskirtis yra ne tik priar-

[322] Dovydaitis, P. Sveikas, mielas jaunime, Kristaus gimimo šventėms besirengiąs. *Ateitis.* Kaunas, 1911, Nr. 1; Vydūnas. Žmogaus augimas ir auginimas. *Darbymetis.* Tilžė, 1923, Nr. 6.

[323] Maceina, A. *Pedagoginiai raštai.* Kaunas: Šviesa, 1990, p. 311.

tinti Dievo karalystę prie žmonių, bet ir žmones prie Dievo. Kitaip mes nedarysime skirtumo tarp gėrio ir blogio, tarp nukentėjusio ir žudiko. Bažnyčia nekuria dieviškųjų tikėjimo ir doros įstatymų, bet tik autentiškai juos patvirtina. Dievo Įstatymas atspindi idėją, kuri neapsunkina žmogaus, bet iš tikrųjų praturtina, papildo ir atbaigia savo buvimą. Todėl tikinčiųjų moralė nepriklauso nei nuo svetimų, nei nuo savų įstatymų, bet nuo Dievo įstatymų, kiek jų sąžinė jaučiasi esanti susaistyta objektyvių dieviškojo Apreiškimo normų. Kai Bažnyčioje sakoma, kad tikėjimas turi atitikti protą, kartu primenama, kad aklas „visagalio proto" pavojus, pateisinant save, gali atvesti į tariamą konfliktą su Bažnyčia, kur iš tikrųjų šis konfliktas yra veikiau ne su Bažnyčia, bet autoriteto ir sąžinės konfliktas. Ragindamas sergėtis netikrų pranašų, Jėzus siūlė žiūrėti jų nešamų vaisių. Nors jie ir girtųsi pranašystėmis, demonų išvarymais, stebuklų darymu, bet jie bus nuvaryti kaip nedorėliai (Mt 7, 15-23). Religinė moralė turi apimti ne vien formules ir apeigas, bet ir širdies nuostatą laikytis visų žmogiškųjų pareigų kaip dieviškų priesakų.[324] Krikščioniškojo tikėjimo supratimas ir priėmimas nėra vien tikėjimo dalis, bet ir teisės, kur gerai atsispindi žmogiškasis teisingumas, ir kuris niekad negali būti atskirtas nuo dieviškojo teisingumo. Tai skiriasi nuo tokios „tikinčiojo" pozicijos, kai žmogus dieviškąjį teisingumą stengiasi pritempti prie žmogiškojo, savojo teisingumo, tuo pateisindamas save.[325] Pagonių laikams būdinga, kad tikėjimas buvo viena, kultinės apeigos buvo tik išorinis dalyvavimas tam tikruose ritualuose, o gyvenimas be religinės įtakos ėjo sau. Gerai suprantame, kodėl monoteistinis Dievas taip sunkiai buvo įsileidžiamas į politeistines žmonių pažiūras ir poelgius. Iš tikrųjų atskirų dievų ir pagoniškai suprantamų tikėjimų reikšmė ne tik padidina dievų panteoną, bet ir sukelia tarpusavio nesantaiką tarp mūsų pačių: didžiausias susipriešinimas atsiranda tada, kai numarinę Dievą kaip Absoliučią Būtybę pradedame dievinti žmogų, kuris nesistengia būti *imago Dei*, bet siekia kitus padaryti panašius į save. Pasinėrus į neopagoniškąjį sinkretizmą, mus iš tikrųjų užvaldo ateizmas, kurio sėjamas abejingumas religijai (religija jiems tėra tik opiumas liaudžiai) žmogų įspraudžia į uždarą aplinką be pavyzdinio Dievo, kurio vadinamu tikėjimu nesunku tiek pačiam, tiek kitiems manipuliuoti.

---

[324] Meilius, K. Žmogaus, pašaukto per Dievo Įstatymą, elgesio normos ir nukrypimai. *Soter*, VDU, 2004, Nr. 13, p. 7–27.

[325] Meilius, K.; Narbekovas, A.; Juškevičius, J. Rola prawa w powołaniu człowieka do życia w Przymierzu z Bogiem. *Prawo, Administracja, Kościół,* Wydział Prawa, Prawa Kanonicznego i Administracji, KUL, 2007, p. 255–272.

Paradoksalu, kad ir švenčiant Lietuvos vardo paminėjimą, konkrečiau apie misionieriaus Brunono žūtį ir jo misijos įvertinimą prakalbo ne valdžioje esantys krikščionys, o parlamentaras E. Zingeris (lietuvos žydas), siūlydamas, įamžinant šį įvykį, Vilniuje vieną iš gatvių pavadinti Brunono Kverfurtiečio vardu. Save laikantys europiečiais (gal krikščionimis, ateistais ar susitapatinančiais su neopagonimis, pagal mąstymo būdą ir elgesį, net sunku nustatyti) į tai ironiškai ir dviprasmiškai klausia: gal tuomet reikėtų kitą gatvę pavadinti ir tuomečio vietos valdytojo Zebedeno, kuris, pasak šaltinių, įsakė užmušti misionierių Brunoną, vardu? Nebūtų įsakęs – Lietuva gal iki šiol nebūtų paminėta jokiuose analuose? E. Zingerio manymu, Brunono įvertinimas būtų susitaikymo su praeitimi ir su civilizacija idėja. Tas istorinis konfliktas, per kurio kibirkštį patekome į kronikas, neturėtų būti mūsų jaunimui išaiškintas kaip Lietuvos konfliktas su Vakarų civilizacija. Kadangi esame Vakarų civilizacijos dalis, mes parodytume, kad minime Lietuvos tūkstantmetį per susitaikymą, o ne per konfliktą. Mes juk minime ne civilizacijų susidūrimą. E. Zingerio nuomone, čia mes minime ne Žalgirio mūšio pradžią ar Mindaugo atsimetimo nuo krikščionybės sukaktį. Iš tikrųjų mes parodome pasauliui, kad vertinam jį taikingame kontekste; nes tai nebuvo pavergimo, bet kultūrinė Brunono misija, dėl to ir norisi taikos.[326] Teisus E. Zingeris, teigdamas, kad tai galėtų būti susitaikymo su praeitimi ir su civilizacija diena. Jo minčiai tarsi užbėgo už akių Lietuvai daug nusipelnęs atkuriamojo Seimo pirmininkas ir faktinis tuometinis Lietuvos vadovas V. Landsbergis. Vytauto Didžiojo universiteto Katalikų teologijos fakultete 2006 m. lapkričio 10–11 dienomis vykusioje tarptautinėje konferencijoje „Tautinio tapatumo išsaugojimas Europos Sąjungoje“ jis priminė R. Schumaną, kuriam Europos civilizacija yra krikščioniška civilizacija, ir tai yra giluminė jos tapatybės vertė, kuri išlieka net ir tada, kai būna paneigiama arba traktuojama kaip nebūtinas dalykas.[327]

[326] Jančauskas, I. Reikia atsiprašymo ir 1000-mečio proga. Yra už ką. *Vakaro žinios.* 2009 04 18, Nr. 88.

[327] Landsbergis, V. Europos tapatybės krizė moraliniu ir politiniu požiūriu. *Soter.* VDU, 2008, Nr. 25(53), p. 147